

Framtider

TIDSKRIFT FRÅN INSTITUTET FÖR FRAMTIDSSTUDIER 2/2011

Tema
kommunikation

2/2011 Tema kommunikation

Människans beroende av att kommunicera kan knappast överskattas – hela vår tillvaro bygger på att vi kan meddela oss med varandra och dessutom använder vi språket för att bekräfta vår identitet och grupptillhörighet. Vi informerar, lär känna och uttrycker oss genom olika kommunikationsformer.

Men förutsättningen är alltid att det finns en mottagare som reagerar. Ordet ”kommunicera” kommer från latinets *communis* som betyder ”gemensam” eller ”allmän”. Talaren eller skribenten må vara aldrig så skicklig, men det är först när någon lyssnar eller läser som det uppstår kommunikation.

Under det senaste århundradet har tekniken för kommunikation människor emellan genomgått revolutionerande förändringar. Samtal öga mot öga är inte längre det enda sättet att etablera och upprätthålla kontakten med en annan människa. Först ändrades förutsättningarna genom att avstånd inte längre var ett hinder; via båtar och tåg blev det möjligt att brevledes meddela sig över tidigare otänkbara avstånd. Sedan var tid inte längre en faktor. Kablar drogs på Atlantens botten och kors och tvärs över klotet.

Numera innebär trådlös kommunikation, åtminstone för vissa av oss, att varken tid, avstånd

eller infrastruktur sätter några ramar för vår interaktion med varandra. Vi kan också skicka tusentals brev samtidigt, precis som vi kan tala med och ibland även se flera personer som alla befinner sig på olika platser på samma gång. Just nu verkar det snarare vara människans lust och behov av att mötas ”in real life”, att fritt ta del av varandras tankar och med alla sinnen tolka sina medmänniskor, som sätter gränser för en teknikburen gränslös kommunikation.

Frågan är om ett allt mer ökat bruk av denna teknik kommer att ändra våra behov och rutiner, eller om vanorna är så fast rotade att vi alltid kommer att vilja möta en blick, höra en tvekan och känna trycket av en handflata.

I detta nummer av *Framtider* möter du forskare som skriver om olika aspekter av kommunikation – om människors sätt att samtala, om teknikens konsekvenser för vårt meningsutbyte och om föreställda och reella hinder för kommunikationen. Och vad händer med samordningen då en komplex organisationsstruktur – som järnvägstrafiken – läggs ut på entreprenad?

Som artiklarna i numret visar handlar vårt sätt att kommunicera om ett ytterst intrikat samspel mellan teknik, ekonomi och människans sociala vanor och till synes djupt rotade känslomässiga behov.

Redaktionen

Framtider ges ut av *Institutet för Framtidsstudier* och utkommer med fyra nummer per år.
Prenumerationsavgiften 100 kronor (varav moms 5,66 kronor) per år, inbetalas på postgiro 701633-0. Ange namn och adress.

Framtider distribueras gratis (i ett exemplar) till folkbibliotek samt till bibliotek vid gymnasier och folkhögskolor i Sverige.
Ansvarig utgivare: Joakim Palme
ISSN: 0281-0492

Redaktion: Susanne Alm, Alexander Darin Mattsson, Lena Eriksson, Sabina Nilsson, Elsa Tirén, Mattias Tydén, Sini Virkamäki, Hanna Zetterberg Struwe och Leif Åberg

Grafisk form: Johan Cnattingius /www.kingston.se
Tryck: Åkessons Tryckeri AB, Emmaboda, 2011
Adress: Institutet för Framtidsstudier, Box 591, 101 31 Stockholm

Besöksadress: Holländargatan 13, Stockholm
Telefon: 08-402 12 00
Fax: 08-24 50 14
E-post: red@framtidstudier.se
Hemsida: www.framtidstudier.se

Ingen intellektuell jävel skulle komma här och sätta sig på oss vanliga motionärer .

I detta nummer medverkar bildkonstnären Jan Stenmark med sina absurdistiska kollage. Stenmark är utbildad vid Konstfack och har i över tjugo års tid glatt, förbryllat och väckt till eftertanke genom att kombinera idylliska bilder från 1950- och 1960-talens veckotidningar med betydligt mindre idylliska pratbubblor och kommentarer. Nya mörkare betydelse ligger och lurar bakom en ofta glättig fasad.

Med inspirationskällor som Monty Python och den svartsynte rumänske filosofen och essäisten Emil Cioran klipper, klistrar och skriver Stenmark ihop sina alster som varken är seriestrippar eller skämtteckningar, de är helt enkelt ”stenmarkare”. I augusti 2011 kommer hans nya bok *Allting igen!*

4. Framtidens medielandskap

Nina Wormbs blickar framåt – och bakåt

7. Kulturkrockar, finns dom?

Magnus Dahlstedt är kritisk mot vissa populära metaforer

10. Det elementära samtalet

Hur gör vi när vi samtalar? Jenny Öqvist om samtalsforskningens framväxt

16. Sociala mediers inverkan på språket

Svenskan är ett stabilt språk – men ny teknik förändrar ändå vårt sätt att kommunicera, skriver Theres Bellander

19. Den blinda finansmarknaden

Ulf Johanson, Roland Almquist och Johan Henningsson ser kommunikationsproblem mellan finansmarknad och företag

22. Ny teknik som förändrar vår möteskultur

Malin Picha och Minna Räsänen om möten på distans

25. Järnvägens osäkra framtid

Avregleringarna sätter käppar i hjulet, hävdar Jesper Meijling

30. Framtider Essä: Humanisternas framtid

Annika Berg kommenterar en konferens om humanioras ställning

32. Jobben, nätverken och närkontakten

Den dagliga kontakten på en arbetsplats försvinner knappast i framtiden, spår Torbjörn Lundqvist

14. Framtidsfrågan

15. Krönikan: Joakim Palme

28. I korthet

35. Forskarprofilen: Gunnar Myrberg

Omslagsfoto: Det 45 meter höga telefontornet vid Malmkillnadsgatan, Stockholm, cirka 1890. Tornet bar upp femhundra mil ledningar till stadens 5 500 telefoner, och i byggnaden under satt ett trettio-tal telefonister och kopplade samtal. Redan 1913 hade tornet förlorat sin funktion, men det revs först 1953. Tekniska museet.

Framtidens medielandskap

Landskap varierar över tid. Människor rör sig snabbt, liksom farkoster som kommer och går. Men hus står kvar lite längre, liksom vägar och broar. Mest långlivade är de stora strukturerna som sjöar och berg. Så är det i medielandskapet också. Vissa saker dyker upp för att strax försvinna, medan annat har en väldig uthållighet.

Av Nina Wormbs

Nina Wormbs är teknikhistoriker på KTH och forskar om framför allt etermedier.

Framtiden illustreras inte sällan med ny teknik. Förr såg man gärna rymd-farkoster eller personliga flygplan som symboler för morgondagen. Kanske drevs dessa farkoster med atomkraft.

Ofta var de bulligt rundade.

Numera ritas mer komplicerade nät upp framför ögonen på oss, vi förväntas ha informationen tillgänglig, snillrikt projicerad på vilken yta som helst, och ska kunna hantera den med enkla handgrepp. Detta beror förstås på att informations- och kommunikationstekniken i dag har en särskild roll som världsbildande teknik där tidigare atomkraften, rymden eller tåget tjänade samma syften. Vi lever ju i ett informationssamhälle.

Föreställningar om framtidens medielandskap spelar alltså en särskild roll i föreställningar om framtiden i allmänhet. Men att det inte kommer att bli som det förutspås i tv-dokumentärerna kan

vi vara ganska säkra på. Det blir sällan som man tänkt sig. Ett skäl är att processer samspelar på sätt som är mycket svåra att förutse. Ett annat är att det finns mycket starka trögheter även i informationssamhället. Eftersom det oförutsedda är svårt, låt oss i stället studera trögheterna i det existerande mediesystemet och hur det har utvecklats den senaste tiden.

En första fråga är vad man ska räkna som medier egentligen. Nordicom, det nordiska informationscentret för medie- och kommunikationsforskning, gör regelbundet undersökningar av befolkningens medieanvändning. Då brukar man räkna in radio, tv, internet, dagstidningar, böcker, cd-skivor, tidskrifter, video och dvd, mp3, text-tv och kassetband.

Denna statistik visar hur tv-tittandet gått ner något de senaste trettio åren, men ändå legat

ILLUSTRATION: JAN STENMARK.

Det är inte bilden som hoppar, förklarade han.

Det bästa med att få läsa tidningen ifred var att jag slapp bli upprörd över ohyggligheterna .

ganska stabilt på mellan drygt 1 ½ och 2 timmar per dag. Radiolyssnandet har minskat men är ändå mer omfattande än tv-tittandet. Vi ägnar lite mindre tid åt tidskrifter och lite mer åt böcker. Kvällstidningen har tappat gentemot morgontidningen, som dock också har tappat en del på trettio år. Samtidigt finns det reservationer för att en del av tidningsläsandet har gått över till internet och i stället finns dolt i siffran för internetanvändning.

Uppräkningen visar också att vad som ska betraktas som medier har ändrats. Internet fanns naturligtvis inte med på listan 1979, och om några år är det möjligt att text-tv försvinner. Video var en nykomling i slutet på 1970-talet vars användning var knappt mätbar. På motsvarande sätt är siffrorna i dag blygsamma för kassettbandet.

Men Nordicoms lista över medier är inte uttömmande och framför allt inte framåtblickande. Man skulle kunna hävda, och vissa forskare gör det, att museer och utställningar är en sorts medier och därför borde ingå i landskapet. De så kallade sociala medierna finns inte heller med i listan. Detta trots att de, rättmätigt eller inte, tillmäts så stor betydelse både för enskilda människor och för medierna som internationellt fenomen.

Sist men inte minst saknas dataspelen i den stora sammanställningen, även om mätningen av spelandet nu pågår. Spel har traditionellt betraktats som ett tidsfördriv men har, precis som filmmediet, utvecklats till en viktig del av medielandskapet. Det finns mycket som talar för att dataspel kommer att forma och definiera framtida generationers föreställningar om sakernas tillstånd. Därigenom blir de en självklar del av medielandskapet.

Internet har förstås haft stor betydelse för medielandskapet och finns också med i statistiken sedan 1998. Men det kan knappast betraktas som ett medium i sig. Det är snarare en plattform för andra företeelser, en plattform som kan nås från datorer eller telefoner. Men till en början såg man det inte så och det är också först på senare år som

På samma sätt som många värjer sig mot tv i sovrummet, kommer det länge att finnas de som inte har något emot lukten av trycksvärta till kaffet och som hellre spiller marmelad i sportbilagan än på tangentbordet.

”Framtiden är redan här”, lär science fictionförfattaren William Gibson ha sagt, ”den är bara ojämnt fördelad”.

kapacitet och standardisering har inneburit att nästan alla medier finns på internet.

Vilka medier som är med i Nordicoms mätningar säger inte direkt vad vi faktiskt konsumerar. Video hade liten användning 1979 enligt siffrorna men redan då ägnade vi förstås mycket tid åt rörlig bild, och kassettstatistiken för 2010 innebär inte alls att vi lyssnar mindre på musik i dag. Det som ser ut som en förändring i beteende är det bara delvis. Vi konsumerar i stor utsträckning samma typ av innehåll i dag, fast det sker på nya bärare, andra apparater. Ibland kallar man det för konvergens. Tidningen finns i telefonen, man ringer på datorn och tittar på tv i en elektronisk läsplatta.

Denna frikoppling av ett visst innehåll och en viss produktion från dess materiella bärare är en av de största förändringarna inom medieområdet den senaste tiden och det är förmodligen den förändring som också blir mest betydelsefull i den närmaste framtiden. När vi som musikkonsumenter tidigare gick från stenkakor till LP-skivor till kassettband till cd, med tillhörande byte av spelare, ägnar vi oss i dag åt att försöka sortera och spara allt i ett digitalt format som vi kan komma åt med samma enhet som vi också använder till annat. Det gäller våra fotoalbum, våra familjefilmer och våra böcker.

Det får förstås konsekvenser, bland annat för användningen. Den digitala tekniken ställer nämligen andra krav. Den behöver el, funkar sämre i solljus och passar inte i badet, för att nämna några. Men det får också konsekvenser för hur våra hem ser ut. En tidigare funktionsinriktad möblering kan ändras. I och med att vi kan flytta runt enheter som är multifunktionella kan utnyttjandet av hemmets vrår bli ett annat.

Tillsammans är det kanske här som de allra största trögheterna ligger, ty vanans makt är stor

som vi alla vet. Kommer vi verkligen att ändra våra hem och våra vanor i brådrasket? Vill vi projicera en rapportering av den senaste utvecklingen i kriget på vardagsrumsväggen eller ha barnprogram på kylskåpsdörren? Kanske inte. På samma sätt som många värjer sig mot tv i sovrummet, kommer det länge att finnas de som inte har något emot lukten av trycksvårta till kaffet och som hellre spiller marmelad i sportbilagan än på tangentbordet.

Det taktila är svårt att uppnå med digitala medier. Vi kan inte känna och lukta utan erfarenheten begränsas till skärmens möjligheter och öronens uppfattningsförmåga. Därför är en digitalisering av allt knappast något sannolikt framtidsscenario. Därtill vill vi äga exemplar. Inte bara för att det är praktiskt, utan för att det är en del av vår materiella kultur och vår identitet.

Men det framtida medielandskapet beror inte enbart på konsumenternas val utan är ett samspel med de institutionella och ekonomiska förhållandena. Här kan den digitala teknikens möjligheter innebära en begränsning för medielandskapets utveckling. Den återkommande tidningsdöden vittnar om konvergensens baksida. Kommersielliseringsen av public service lurar som en räv nära hönsgården.

Det gäller att det skapas ekonomiska möjligheter för olika medieformer så att deras kvalitet kan bibehållas. För ett uthålligt medielandskap krävs förmodligen också en betydande mångfald av olika medier. Vari statens inblandning ska ligga kommer att bli en knäckfråga inte bara för nyhetsproduktionen.

”Framtiden är redan här”, lär science fictionförfattaren William Gibson ha sagt, ”den är bara ojämnt fördelad”. Det är ett slagfärdigt citat som visar på spänningen mellan då och sedan som vi alla erfar i vår vardag. I framtidens medielandskap kanske vi ser denna ojämn fördelning i kontrasten mellan braskande nyheter om Apples senaste läsplatta och en osprättad Stieg Treter på loppmarknad i skolan. ■

Kulturkrockar, finns dom?

TEMA:
KOM-MUN-
IK-AT-ION

Synen på kultur har förändrats på senare tid, från en statisk syn till en allt mer dynamisk – inte minst i skolans värld. Men den stora utmaningen är fortfarande att göra skolan till en arena som överskrider till synes givna kulturgränser, kategoriseringar och kulturella skillnader. Det finns anledning att vara kritisk mot begrepp som kulturkrockar, kulturmöten och kulturkompetens, menar forskaren Magnus Dahlstedt.

Kultur är ett av de mest omtvistade begreppen inom samhälls- och kulturvetenskaperna. Enligt gängse antropologisk förståelse så rör kultur en känsla av gemenskap eller tillhörighet inom en grupp människor. Denna känsla av likhet och närhet förutsätter samtidigt skillnad

och distans, vilket gör kultur till en fråga om gränsdragning, gränsbevarande och omförhandling av gränser.

Vilka räknas då in i gemenskapen och vilka är det som hamnar utanför? Vilka kriterier fungerar som markörer för åtskillnad? Kultur förändras över tid och rum och kan därmed ses som en pro-

Av Magnus Dahlstedt

Magnus Dahlstedt är docent i etnicitet vid REMESO, Institutet för forskning om migration, etnicitet och samhälle, Linköpings universitet.

cess snarare än något statiskt. Kultur blir till i mötet mellan människor, i bestämda situationer. I många sammanhang tenderar dock kultur att förstås som ett objekt. Ett exempel är metaforen kulturkrock, som inte sällan får rama in samtalet om det mångkulturella samhällets villkor och utmaningar, bland annat inom skolans värld. Enligt denna metafor bär människor på sin kultur som ett slags ryggsäck – och när de rör sig från en plats till en annan så krockar de med andra individer, bärandes andra ryggsäckar. Kulturkrockens logik framstår som oundviklig, närmast ödesbestämd.

I beskrivningen finns en inbyggd problemorientering. Kultur fungerar här som ett sätt att urskilja ett *vi* från ett *de*. De andra definieras som annorlunda på grund av sin kultur, och ju längre bortifrån de andra kommer, desto mer annorlunda är de och desto mer våldsam blir krocken. Ju längre bort ursprungslandet ligger, desto mer djupt rotade är de dessutom i sin kultur – vi däremot är individer, frigjorda från kulturens makt.

I samtalet om den ”mångkulturella skolan” har idén om kulturkrockar länge varit en väletablerad förklaringsmodell. Ett belysande exempel är skolans samverkan med så kallade invandrarföräldrar, som å ena sidan ses som värdefull resurs för skolans arbete, men å andra sidan ofta också som ett problem eftersom deras kulturer i olika avseenden inte anses förenliga med den värdegrund som den svenska skolan grundar sig på.

Med tiden har det i skolan dock ägt rum en viss omsvängning i synen på kultur. Från att fokus i samtalet om den ”mångkulturella skolan” i allt väsentligt har lagts på kultur i termer av problem och konflikter, så har det gradvis vuxit fram en mer dynamisk syn som beskriver kultur som något föränderligt, som en resurs eller möjlighet som skolan måste ta tillvara.

Metaforen *kulturmöten*, som sedan 1980-talet fått allt större genomslag i just skolans värld, är ett av flera exempel på denna omsvängning. Metaforen värnar å ena sidan möten mellan människor i idén om gränsöverskridande dialog. Genom att mötas ”över kulturer” lär vi oss om varandra – och om oss själva. Metaforen åtskiljer å andra sidan människor genom att just markera gränser.

Läroplanskommitténs betänkande *Skola för bildning* från 1992 ger tydligt uttryck för sådana tankegångar. För att vi ska kunna möta andra(s) kulturer menar kommittén att vi behöver ha en ”stark förankring i den egna kulturen”. Behovet av ”en egen kulturell identitet för att förstå andras” blir allt större i takt med att världen internationaliseras. ”Kunskap och medvetenhet om det egna kulturarvet – både det svenska och det som bär upp den vidare kulturkrets vi tillhör – måste ges i skolan.” Skolan bör fungera som en arena för just kulturmöten där människor utbyter och förmedlar sina kulturer, menar Läroplanskommittén.

Människor bör nämligen, enligt metaforen, ses som bärare eller förmedlare av sin kultur, underförstått i singularis – en kultur. Det förutsätter återigen att kultur är något givet, homogent och statiskt, något som är snarare än något som blir till i bestämda situationer.

Ett annat exempel på hur mötet mellan kulturer allt mer lyfts fram som en resurs i skolsammanhang ger etnologen Magnus Åberg i avhandlingen *Lärardrömmar*. Han pekar på hur idén om kulturkompetens blivit till en ledstjärna i dagens lärarutbildning. I både policydokument och pedagogisk praxis ses den goda lärarutbildaren som en person med goda kunskaper om elevernas kulturer och deras specifika ”särdrag”. För att kunna utbilda goda pedagoger krävs kort sagt så kallad kulturkompetens, goda kunskaper om ”kulturella särdrag”. Det ideala är här att pedagogen synliggör och omsätter elevernas olikheter i den pedagogiska praktiken och utvidgar ”de intellektuella horisonterna och den akademiska prestationen”.

För att det över huvud taget ska vara möjligt att tillvarata kulturella olikheter, behöver dock dessa

Det finns ett stort behov av kritisk reflektion kring hur begreppet kultur – i alla dess varianter – används för att tolka och ge mening åt världen.

ILLUSTRATION: JAN STENMARK

Redan på den tiden misstänkte vi att existensen enbart är ett språkligt fenomen.

olikheter bestämmas, ordnas och fixeras. Här aktualiseras frågan om makt: Vilka är det egentligen som avgör var och hur gränserna dras? Åberg pekar på att det i regel är pedagogen som har privilegiet att – utifrån sina egna premisser – skilja likhet från olikhet, det normala från det annorlunda.

Den statiska och problemorienterade synen på kultur har alltså successivt fått ge plats för en mer dynamisk och nyttoorienterad syn. Samtidigt lever spår av en mer statisk syn kvar, i och med att gränser markeras och tas för givna som självklarheter. Denna förskjutning har även gett plats för nya former av expertis och auktoritet, grundade i nya kunskapssystem och vetenskapliga paradigmer (såsom interkulturell pedagogik, interkulturell kommunikation och *diversity management*), med anspråk på att artikulera ”sann” kunskap om kulturens eventuella nytta, kulturmötets rationalitet och innebörden av kulturkompetens.

Det finns ett stort behov av kritisk reflektion kring hur begreppet kultur – i alla dess varianter – används för att tolka och ge mening åt världen, i skolan och i andra delar av samhället. Det är särskilt viktigt att granska de premisser och sanningsanspråk som dessa tolkningar utgår från. De ska inte tas för givna som odiskutabla fakta.

När det gäller just skolan kan man, för att följa pedagogen Peter McLaren, säga att utmaningen består i att omvandla den till en arena som ”ifrågasätter kulturens självklarhet”. I skolan, liksom i

andra sammanhang, framstår det allt för ofta som givet att somliga är kulturellt annorlunda, medan andra inte anses vara det. Det är ofta en bedräglig förenkling.

Vi måste ställa oss frågor: Vem, eller vilka, är det som tar sig rätten att definiera andra som just annorlunda? Varför tar de sig denna rätt och vilka konsekvenser får det? I stället för att utgå från på förhand givna skillnader och kulturgränser, gäller det att utveckla förhållningssätt som ifrågasätter en syn på kultur som något som är snarare än något som blir till och som överskrider till synes givna kategorier och skillnader.

”Världen består inte av avgränsade kulturer”, har den norske socialantropologen Thomas Hylland Eriksen poängterat. ”Renhet och entydiga gränser är fantasifoster ... Världen är skitig och består av ett myller av gråzoner”.

Om vi följer Eriksens tankebanor kan vi sluta oss till att kulturkrockar egentligen inte finns. De är möjliga bara i en tankevärld där kulturer ses som väl avgränsade, rena och entydiga. Utmaningen både för skolan och för hela samhället är att se gråzonerna och att våga få skit under naglarna. ■

LITTERATURTIPS

Dahlstedt, Magnus, och Fredrik Hertzberg, *Skola i samverkan. Miljöprogrammet och visionen om den öppna skolan*. Malmö: Gleerups, 2011.

Eriksen, Thomas Hylland, *Kulturterrorismen. En uppgörelse med tanken om kulturell renhet*. Nora: Nya Doxa, 1999.

McLaren, Peter, *Life in Schools. An introduction to critical pedagogy in the foundations of education*. Boston: Allyn & Bacon, 2003.

Åberg, Magnus, *Lärardrömmar. Om makt, mångfald och konstruktioner av lärarsubjekt*. Göteborg: Etnologiska institutionen, 2008.

Det elementära samtalet

Att äta middag med familjen, ringa till Försäkringskassan, löneförhandla, gå till doktorn, leda ett arbetsmöte, prata med kundtjänst, delta i skolans utvecklingssamtal – många sociala situationer och handlingar baseras på samtal. Att samtal är strukturerade och systematiska har samtalsforskningen visat under sin drygt fyrtioåriga historia. Genom att lära oss mer om hur samtal är organiserade kan vi bli bättre på att kommunicera och på att hantera nya sociala situationer.

Av **Jenny Öqvist**
Jenny Öqvist är språkvetare och forskare vid Institutet för språk och folkminnen i Uppsala.

Samtalande är den grundläggande formen av språkanvändning; det är i samtal och interaktion som vi tillägnar oss språket. Samtal är också en basal arena för mänskliga sociala relationer, både vardagliga, mer privata och institutionella.

Att samtal är systematiska, att det finns en detaljerad struktur för hur vi interagerar med varandra, är dock en ganska nyvunnen kunskap. Eftersom det talade språket är så flyktigt och svårfångat är det först med någorlunda moderna inspelningstekniker som denna kunskap blivit möjlig.

Samtalsforskningen tog fart på allvar under slutet av 1960-talet, då forskningsinriktningen *conversation analysis* började utvecklas i USA. Samtalsanalysen var från början en empirisk metod att studera sociala handlingsmönster där materialet utgjordes av inspelade telefonsamtal. En av förgrundsgestalterna var sociologen Harvey Sacks, som i sin doktorsavhandling studerade telefonsamtal till en psykiatrisk akutmottagning. Genom upprepade genomlysningar och transkription upptäckte Sacks återkommande mönster i samtalen. Samtidigt insåg han att bandinspelade samtal var osedvanligt tillförlitliga som forskningsmaterial, just eftersom de gick att spela upp om och om igen.

Samtalsanalysen har alltså en kort historia men har redan hunnit bidra med mängder av omvälvande kunskap. Här ska jag lyfta fram några av de

mest betydelsefulla insikterna ur en språkvetenskaplig synvinkel.

Men först en förklaring av deltagarperspektivet, samtalsanalysens metodologiska grundbult. Deltagarperspektivet innebär både ett antagande om hur interaktion mellan människor fungerar och en grundregel för analysen av interaktion. Deltagare i samtal visar upp sina tolkningar och sin förståelse av det som sägs för varandra. Genom att producera ett visst yttrande visar talaren ofrånkomligen hur hon har tolkat det yttrande som hon responderar på, som till exempel en fråga eller som ett klagomål. Denna uppvisade förståelse är avgörande för samtalets uppbyggnad och måste därför också vara analysens fokus. Målet för samtalsanalysen är alltså att förklara samtalets systematik i termer av deltagarnas egna tolkningar och förståelser, snarare än forskarens.

Språkvetenskapen har länge förstått att språket är både komplext och systematiskt – en titt i valfri lärobok i grammatik räcker för att bli övertygad. Vår användning av språket har däremot ofta ansetts osystematisk och inkonsekvent. Innan det var möjligt att studera spontant, fritt flödande samtalsspråk i inspelad form, var det helt enkelt ingen som anade att också samtal är systematiska och strukturerade in i minsta detalj.

Mycket av den systematik som finns i samtal tillhör det som sociologen Anthony Giddens har kallat det praktiska medvetandet – tyst kunskap

VECKANS AVSNOPPNING :

ILLUSTRATION: JAN STENMARK.

som vi uppenbarligen omsätter i praktiska handlingar men som vi inte kan uttrycka i ord. Lite tillspetsat kan man säga att samtalsanalysen sätter ord på denna tysta kunskap och beskriver hur intrikat vi koordinerar våra handlingar tillsammans i interaktion och samtal.

Samtalsanalysen sätter språkets sociala sida i centrum. Vi gör saker när vi samtalar – språkliga strukturer är framför allt resurser för att utföra sociala handlingar. Överföring av information,

som språkvetenskapen länge sett som språkets grundläggande funktion, är enligt samtalsanalysen bara en handling bland många andra. Exempel på andra handlingar i samtal är att hålla med någon, vägra acceptera en ursäkt, bjuda hem någon, berätta en nyhet, ge stöd när någon beklagar sig, tacka nej till en inbjudan och ge en komplimang.

Vi gör inte heller bara en sak i taget. Det är utmärkande för yttranden i samtal att de är

flerfunktionella och har betydelse på flera plan. Att invända mot sin samtalspartners analys av Carl Bildts senaste uttalande till exempel, innebär att man måste förhålla sig till de sociala och språkliga normerna för att uttrycka oenighet och utifrån det välja språklig form för sitt yttrande. Samtidigt måste man se till att få ordet och anpassa sitt inlägg till föregående repliker.

ett samtal är det per definition fler än en deltagare, och dessa växlar mellan rollerna talare och lyssnare. En fundamental aspekt av samtal är därför *turtagning*. Termen turtagning innefattar både hur yttranden eller turer byggs upp och hur turen att tala växlar mellan deltagarna.

Man kan göra en indelning i två samtalstyper, symmetriska och asymmetriska samtal. Vardagliga samtal är ofta *symmetriska*; deltagarna är alltså mer eller mindre jämlika. I *asymmetriska*

samtal har den ena parten ett slags expertroll eller professionell roll med både särskilda rättigheter och särskilda skyldigheter. Rättigheterna kan vara att initiera samtalsämnen, att avbryta, värdera, ställa frågor och begära svar. Skyldigheterna handlar ofta om att det finns en särskild uppgift som ska lösas. Den professionella parten har också det övergripande ansvaret för samtalets genomförande.

ett vardagligt, symmetriskt samtal är turtilldelningen oreglerad på så vis att vem som helst kan ta turen när som helst. Men det betyder inte att växlingen är slumpartad. Tvärtom har samtalsforskningen klarlagt att talarskifte sker systematiskt, på ett av tre möjliga sätt. Det första alternativet är att den aktuella talaren utser nästa talare, till exempel genom att ställa en fråga direkt till denna. Om detta inte sker är det fritt fram för de andra att ta ordet. Om ingen gör det, fortsätter den som senast hade ordet.

I institutionella samtal och mediasamtal – asymmetriska samtal – ser det annorlunda ut. Där är turtilldelningen (och turutformningen) reglerad på ett mer eller mindre uttalat sätt. Ett tydligt fall är rättegångar. Där finns en ordförande som leder det hela och som avgör vem som ska tala, när, hur länge och om vad. En liknande struktur finns även i möten, i undervisningssituationer och

Målet för samtalsanalysen är alltså att förklara samtalets systematik i termer av deltagarnas egna tolkningar och förståelser, snarare än forskarens.

Om någon ringer och bjuder till fest och du tackar ja, fortsätter du knappast med att redovisa varför du kommer. Tackar du däremot nej förväntas du ge en förklaring.

inte minst i mediasamtal, där en programledare oftast intar en ordföranderoll.

Att samtala innebär alltså att alternera mellan att tala och att lyssna. Även ett annat växelspel präglar samtal – den ständiga anpassning som vi gör till våra samtalspartner och till sammanhanget. Det framstår kanske som självklart att vi väljer olika ord och uttryckssätt när vi talar med våra vänner jämfört med när vi kontaktar en myndighet. Men samtal utmärks också av ett mer genomgripande samspel: vi anpassar hela tiden det vi säger till våra samtalspartner och till det som hittills har skett i samtalet, särskilt det senast sagda.

Att vi anpassar oss betyder inte att vi alltid är följsamma. Däremot innebär det att alla våra yttranden alltid är utformade för just de personer vi talar med, i just det skede av samtalet där vi befinner oss.

Samtalsanalysens historia är kort men samtal som fenomen har förstås en betydligt längre historia. Hur samtalandet såg ut före inspelningsteknikens genombrott vet vi väldigt lite om, men troligtvis är själva strukturerna rätt robusta. För samtidigt som samtalandet har sin egen systematik är det också tydligt att många av våra sociala och kulturella normer finns invävda i samtalets organisation. Förändringar av samtalsstrukturer inbegriper i sådana fall också förändringar av sociala och kulturella normer.

Ett område där våra sociala normer blir synliga är förklaringar. När anser vi oss vara skyldiga att ge en förklaring? Om någon ringer och bjuder till fest och du tackar ja, fortsätter du knappast med att redovisa varför du kommer. Tackar du däremot nej förväntas du ge en förklaring. Ett sådant avböjande svar är också ofta uppskjutet och innehåller gärna tveckmarkörer som "eh", "jaa" och uttryck som "jag vet inte".

Det finns även ett tydligt mönster för vilket slags förklaring som helst används, nämligen att man av något skäl inte kan komma. Säger man att man inte vill komma får man räkna med lite interaktionellt fofarbeta innan samtalsämnet kan läggas till handlingarna.

När vi tackar ja till en inbjudan eller visar enighet på annat sätt, uttrycker vi oss utan för-

dröjning, osäkerhetsmarkörer och förklaringar – utan krusiduller helt enkelt. Detta mönster går igen i många sammanhang, och något förenklat kan man säga att själva samtalsstrukturen underlättar enighet och försvårar oenighet. Därför är det ingen bra idé att läkaren som vill uppmuntra sin patient att tala vidare säger: "Det var inget mer du ville ta upp?". En sådan formulering fungerar snarare som ett effektivt sätt att få slut på samtalet.

De senaste 150 årens omvälvande samhällsutveckling har även inneburit stora språkförändringar. Exempelvis har de svenska dialekterna gått från att vara utpräglat lokala språkvarianter med många specifika särdrag, till att bli mer lika varandra över större regioner, och mindre särpräglade.

Någon motsvarande utveckling finns knappast för samtalspråkets organisation. Men naturligtvis är också den föränderlig. De senaste årtiondenas kraftigt ökade rörlighet inom och mellan länder och kulturer, i den fysiska världen och via internet, och den starkt växande språkliga och kulturella mångfalden i det svenska samhället, kommer rimligen att ge återverkningar på våra sociala, kulturella och språkliga normer, och därmed också på samtalandets organisation.

En möjlighet är att vi i framtiden blir mindre benägna att ta för givet att alla delar samma normsystem. En väg dit är att bli mer medvetna om våra egna normer – genom att försöka sätta ord på vår tysta kunskap om hur vi interagerar kan vi bli mer lyhörda för att olika individer och grupper kan ha delvis olika normer. I bästa fall kan det även göra oss mer öppna för variation och mångfald. ■

LITTERATURTIPS

Adelsvärd, Viveka, *Prat, skratt, skvaller och gräl och annat vi gör när vi samtalar*. Stockholm: Brombergs, 1996.

Engdahl, Elisabet, och Anne-Marie Londen, red., *Interaktion och kontext. Nio studier av svenska samtal*. Lund: Studentlitteratur, 2007.

Hofvendahl, Johan, Ibland har du nog lite problem i matte. *Språkvård*, 2006:4.

Sacks, Harvey, On the preferences for agreement and contiguity in sequences in conversation. Ingår i: Button, Graham, och John R.E. Lee, red., *Talk and social organisation*. Clevedon: Multilingual Matters, 1987.

Framtidsfrågan

Teknisk utveckling har möjliggjort nya former av kommunikation, såsom e-post, bloggar, twitter med mera. Många forskare menar att detta har haft inverkan på allt från språkbruk till arbetsformer.

Har de förändrade kommunikationsmöjligheterna påverkat dig i ditt arbete? Vilka tendenser kan du se för den fortsatta utvecklingen?

Vi har frågat strategiutvecklaren Jimmy Ahlstrand, författaren Annika Borg samt socialminister Göran Hägglund. ■

FOTO: CARL-JOHAN SÖDER/SVT

Nu har jag smartphone

Jimmy Ahlstrand är strategichef på Sveriges Television.

Nu har jag smartphone

En gång om året försvinner all ström från icke-kritiska funktioner på SVT som en del av en elsäkerhetsövning. Mörkret lägger sig och tystnaden breder ut sig när kopiatorer slutar hamra och lysrör slutar surra.

En stund före brukar alla hämta en kopp kaffe – automaten somnar ju också – och så sätter vi oss i soffan utanför pentryt. Lite som att samlas kring lägerelden och berätta

spökhistorier.

För några år sedan var jag mitt inne i ett researchuppdrag på nätet när strömmen gick. Det fick mig att fråga en mångårig kollega: Hur gjorde din generation research före internet?

Svaret: ”Man läste om en intressant bok i en tidning. Sedan gick man till biblioteket, lånade boken, läste i källförteckningen och så beställde man böckerna och rapporterna som kändes relevanta. Och så kom de

på internposten några veckor senare.”

Strategiarbete i dag handlar oftast inte om att hitta information utan om att förstå vilken information som är viktig och se till att den finns på rätt ställe vid rätt tillfälle.

Ett andra, mobilt genombrott pågår just nu. Jag har en smartphone, så nu är jag uppkopplad även när strömmen går. ■

FOTO: MICKE LUNDSTRÖM

Annika Borg

Annika Borg är debattör, författare och präst.

Träsket och himmelriket

Mitt förhållande till nätet är motsägelsefullt. Jag pendlar mellan att se det som ett träsk och som ett himmelrike. Men en sak är klar: så länge vi har tillgång till energi och kan använda den på det sätt vi gör, kommer den nya informationsteknologin att forma vår vardag och våra liv.

Det jag saknar från tiden pre-nätet är de förutsättningslösa

mötena. Numera har vi googlat varandra och ofta tittat på bilder innan vi ses. Ganska få skrymslen och vrår av den vi kommer att träffa är okända för oss. Det är lite trist.

Ett annat träskområde är desinformationen, som är större än havet av information. Alla människor är inte bra på att värdera källor och förmedla kunskap. Personangreppen har

ökat, antagligen mer än de seriösa diskussionerna.

Men för mig talar ändå Wiki-leaks och nätets betydelse för demokratiörelser sitt tydliga och positiva språk. Det har blivit svårare att dölja makt och maktmissbruk.

Jag säger som filmskaparen Lars von Trier: ”Man får ta det onda med det goda”. ■

FOTO: JOHAN ÖDMANN

Göran Hägglund

Göran Hägglund är socialminister och partiledare för Kristdemokraterna.

Jämbördiga väljare och förtroendevalda

Ny teknik har lett till stora förändringar också av politikerrollen. Tröskeln för att nå politiker har sänkts dramatiskt. Medborgaren når i dag sin politiker med några få knapptryckningar, att jämföra med forna tiders mer omständliga papper, penna, kuvert, adress, frimärken och brevlåda.

Tekniken skapar dessutom ett

mer jämbördigt förhållande mellan väljare och valda. Tillgången till information har ökat för alla vilket ger grund för egna ställningstaganden, opinionsbildande och argumenterande.

Bloggar, twitter och facebook gör det möjligt för mig som politiker att kommunicera med långt fler än tidigare och ge min syn på saker och ting, och att bygga relationer utan att gå via traditionella medier.

Utvecklingen kommer att fortsätta. Tekniken ger utrymme för en demokrati där den enskilde medborgaren lätt kan komma i kontakt med förtroendevalda, där politikern får stå direkt till svars för sina ageranden och även får en chans att förklara och motivera sina ställningstaganden i – många gånger – komplexa frågor. ■

Krönikan:

Har vi råd att missa chansen att integrera dem i EU?

Den europeiska kontinenten är sett till befolkningens sammansättning äldst i världen. Ändå vill jag hävda att ungdomsfrågan är vår stora utmaning. Minst tre tunga skäl talar för det.

För det första finns en långsiktig trend som antyder att passagen från ungdomstid till vuxenliv blir alltmer problematisk; såväl övergången till arbetslivet som till bostadsmarknaden och familjebildningen. För det andra är ungdomar särskilt hårt utsatta av den globala finanskrisens följder för sysselsättning och offentliga finanser. För det tredje påverkas allas välbefinnande i högsta grad av hur vi i dag behandlar morgondagens skattebetalare och omsorgsarbetare.

I det här ljuset ter sig den politiska mobiliseringen av dagens ungdomsgeneration väldigt blygsam. Inte minst i relation till maj 1968. Men nya protestvågor i arabvärlden pekar på att ungdomar fortsatt spelar roll som samhällsförändrare.

Modern kommunikationsteknik har visat sig oerhört väsentlig för mobiliseringen av enskilda medborgare också i länder där politisk opposition varit förföljd under årtionden.

Tekniken framstår samtidigt som ett tveeggat svärd. Efter det andra världskriget levde västvärldens ledare i skräck för vad massarbetslöshet kunde åstadkomma. Men när massarbetslösheten väl etablerats i oljekrisernas och den ekonomisk-politiska handfallenhetens spår, hände det inte så värst mycket. De arbetslösa samlades inte på gator för att göra revolution.

År 2011 har under alla omständigheter visat att EU:s ungdomsfråga måste ses i

ett vidare perspektiv än vad som ryms inom unionens gränser. Unga människor från inte minst Nordafrika knackar på dörren och ger ytterligare en dimension åt ungdomsfrågan i Europa. Har vi råd att missa chansen att integrera dem i EU?

Det har gått de flesta förbi att Europadagen den 9 maj är en av EU:s viktigaste symboler. Det är synd. Vi har många gemensamma problem att diskutera och viktiga erfarenheter att utbyta. På gott och ont är EU alltmer närvarande i vår vardag i konkreta projekt.

Det var bakgrunden till det seminarium som Institutet var med och ordnade på Europadagen i Stockholm. Föredragen gick från det globala till det lokala.

I paneldiskussionen klev en ny generation av politiker fram. Gustav Fridolin, Hanif Bali och Jennie Nilsson kommer inte att kliva åt sidan. De tyckte olika i mycket, men underströk samstämmigt att vetenskapliga resultat om vad som funkar – och inte funkar – bör styra politiken. Politik på upplysningens grund! Rörd gick jag ut i majsolen. ■

Joachim Palme

År 2011 har visat att EU:s ungdomsfråga måste ses i ett vidare perspektiv än vad som ryms inom unionens gränser. Unga människor från inte minst Nordafrika knackar på dörren och ger ytterligare en dimension åt ungdomsfrågan i Europa.

FOTO: KAJSA KAX WÄGHJÄLS

Joakim Palme är VD för Institutet för Framtidsstudier

Sociala mediers inverkan på språket

E-post, chatt, sms och interaktiva forum på nätet erbjuder nya sätt att kommunicera. Språkrådet, Sveriges officiella språkvårdsorgan, anser att digitala medier påskyndar språkförändringar.

I jämförelse med andra språk är svenskan stabil och används i vitt skilda formella och informella, professionella och vardagliga situationer. Ändå väcker påståendet frågor. Hur kommunicerar vi i dag? Vad är det egentligen som händer med svenskan?

Av Theres Bellander

Theres Bellander är forskare i modern svenska vid institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.

Det svenska språket förändras långsamt. Läs- och skrivkunnigheten har varit hög sedan generationer tillbaka, standardspråket finns beskrivet i ordböcker och grammatikor och det finns små regionala och sociala språkskillnader. Svenskan har också ett fonologiskt system som bestämmer exakt vilka ljud som kan kombineras till ord. Dessutom har vårt språk ett system för att bilda nya ord, ett grammatiskt system för att konstruera olika språkhandlingar samt ett standardiserat stavningssystem.

En tydlig skillnad från tiden före datorerna och mobiltelefonerna är att vi i större utsträckning än tidigare använder skriftspråket för vardaglig kommunikation. Låt mig ge två alldeles vanliga exempel.

När Jörgen ska ordna ett barnkalas öppnar han ett tomt e-postmeddelande:

Hej,

Svante fyller år i veckan, och vill gärna bjuda ekorrarna på ett enkelt kalas på söndag (27 mars). Givetvis är föräldrar och syskon också välkomna! Det är längst upp på blåbärs-gatan 16 (portkod 2331), kl 14–16.

Meddela gärna om ni har möjlighet att komma.

Välkomna bettan & jörgen

Karin har varit på semester med sin familj. När hon kommer hem loggar hon in på ett socialt

nätforum och besvarar ett meddelande från kamraten Ester:

Åh, baby! Jag saknar dig verkligen med, sjukt mycket! Ikväll åt jag middag på restaurang med sandra i sthlm, det var underbart! Och jag vill träffa dig igen snart också, jag vet bara inte när. Jag har rest runt i södra sverige sen rättvik, och nu är jag hemma tills på måndag då jag ska tillbaka till småland.. Självdå? PUSSKRAM!

Svenska språkets anpassning till moderna medier har studerats sedan början av 2000-talet, och åtskilliga vetenskapliga undersökningar har beskrivit svenskt digitalt språkbruk. Elektronisk interaktion ska vara snabb att skriva och snabb att läsa. Dessutom strävar många användare efter minsta möjliga ansträngning när de kommunicerar. Det är klart att detta måste få språkliga konsekvenser, men frågan är vilka, och vad det betyder för framtidens svenska.

När vi blickar bakåt ser vi att den påverkan på svenska språket som skett de senaste fyrtio åren i huvudsak handlat om internationalisering, visualisering, intimisering, teknifiering och nya förhållanden mellan tal och skrift. Internationalisering gäller främst inflytandet från engelskan i form av nya ord och uttryck. Visualisering innebär att skrift i högre grad har anpassats för ögat i och med att text blivit vanligare på reklam-

blad, skyltar och datorskärmar. Sedan 1970-talet kommunicerar vi i allt större utsträckning utifrån roller, exempelvis förälder, bästa kompis, lärare eller försäljare. Det har medfört att språkbruket blivit intimare. Utvecklingen har också gått mot att vi producerar mer skriftspråk under talspråksliknande förutsättningar. Språkrådet menar att datorer och mobiltelefoner förstärker dessa tendenser och påskyndar språkutvecklingen. När vi granskar ordval och textstruktur i digital kommunikation ser vi att det verkar stämma.

Vi kan säga att Jörgen och Karin i exemplen ovan ägnar sig åt att mejla och faceboka. Då använder vi engelska ord men svenska grammatiska böjningsregler. Mejla följer dessutom svensk stavningspraxis. Karins val att kalla Ester för "baby" är ett exempel på angliciserat språkbruk.

När vi kommunicerar skriftligt via dator eller mobiltelefon skapar vi fästpunkter för ögat som ger ingångar i texten. Vi tänker kanske inte så mycket på det, men utrops-tecknet efter "välkomna!" i Jörgens meddelande och efter "baby!", "underbart!" och "PUSS-

KRAM!" i Karins inlägg utgör exempel på visualisering, det vill säga hur texten anpassas för ögat. Detsamma gäller Jörgens tecken, "&", Karins två punkter efter "småland" samt versalerna i uttrycket "PUSSKRAM".

Jörgen sparar utrymme genom att utelämna information som mottagaren redan känner till, exempelvis att "Svante" är hans son, att "ekorrarna" är fyra barn i tvåårsåldern som går på samma dagis, att "längst upp på blåbärsgatan" innebär femte våningen utan hiss samt att ordet "enkelt" och tiden "14-16" betyder att det bjuds på fika. Att denna information utelämnas gör att meddelandet upplevs som intimt. Tillalet i

Att lära sig skriva är inte längre bara att lära sig stava och konstruera meningar. Webbplatser och ordbehandlingsprogram gör varje användare till formgivare och kräver kunskaper om typsnitt, flödesscheman och spaltbredder.

ILLUSTRATION: JAN STENMARK.

Nu var det bara en fästmö som fattades .

Karins inlägg är privat och känsloläst. Vid sidan av hälsningsfrasen "Åh, baby!" illustrerar uttrycken "sjukt mycket", "underbart" och "PUSSKRAM" en innerlighet som i dag är vanlig i elektronisk kommunikation, i alla fall hos ungdomar.

Ett resultat av intimiseringen bör vara att tal och skrift närmar sig varandra, särskilt att skrift blir mer talspråksnära. E-post, chatt och sms är oftast mer informella än vanliga brev. För det mesta erbjuder dessa texttyper också större utrymme för stavfel, okonventionell interpunktion och förkortningsteknik. Frågan är dock om den digitala kommunikationen för den skull bör beskrivas som talspråklig. Förkortningstekniken i sms är ofta iögonfallande, "kom hit! d e F1 ql här :)", men det komprimerade sms-språket står på många sätt långt från talet. Förkortningar, asterisker och smilisar är inte talspråk.

Tekniken begränsar ibland antalet möjliga tecken per meddelande, informationen ska också

nå fram snabbt och enkelt. Både Jörgen och Karin lyckas säga mycket på liten yta. Karin inleder troligtvis med "sandra", "sverige" och "rättvik", med gemener, för att hon tycker att det går snabbare och är lättare om hon slipper hålla ner skifttangenten. Likaså anser hon nog att förkortningen "sthlm" går fortare att skriva än hela ordet Stockholm.

De digitala mediernas påverkan på språket är trots allt ytlig. Engelska uttryck, okonventionell förkortningsteknik, stavning och interpunktion och smilisar är ganska oproblematiske språkliga nyheter. Däremot kan det vara svårt att avgöra vilken form av samspel mellan deltagarna som ska gälla i de nya medierna. För alla ovana finns det risk för normkonflikter. Chatt, där man hugger ordet när man vill, kan exempelvis upplevas som märkligt. Modern kommunikationsteknik kräver kunskap om genrer. Allmän tal- och skrivförmåga räcker inte utan vi måste veta vilket språkbruk som passar till en viss situation och till en viss teknik.

Att lära sig skriva är inte längre bara att lära sig stava och konstruera meningar. Webbplatser och ordbehandlingsprogram gör varje användare till formgivare och kräver kunskaper om typsnitt, flödesscheman och spaltbredder. Teknikutvecklingen medför att vi får fler kommunikationsmöjligheter och språkliga stilar att hantera.

Tekniken förändrar dock inte språket i allmänhet. Forskning visar att människor i regel varierar sitt språkbruk efter situation och genre. Utvecklingen resulterar möjligen i att vi blir ännu mer kameleontiska, det vill säga att vi i takt med att vi tar till oss nya kommunikationstekniker utvecklar förmågan att anpassa oss efter språksituationen.

Eftersom det svenska språket är så stabilt till sin struktur är det föga troligt att vi om några generationer kommer att skriva nyhetsartiklar som e-brev eller statliga utredningar som chatt. ■

LITTERATURTIPS

Björvall, Katarina, *Var är du? Människan och mobilen*. Stockholm: Ordfront, 2011.

Domeij, Rickard, *Tekniken bakom språket*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag, 2009. (Språkrådets skrifter; 9)

Holsanova, Jana, *Myter och sanningar om läsning – om samspelet mellan språk och bild i olika medier*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag, 2010. (Språkrådets skrifter; 12)

Josephson, Olle, *"ju" ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och alla andra språk i Sverige*. Stockholm: Nordstedts ordbok, 2004.

Språktidningen
www.spraktidningen.se
(populärvetenskap och lättsamma reportage, kontroverser, kurios och konkreta skrivråd)

Sedan 1970-talet kommunicerar vi i allt större utsträckning utifrån roller, exempelvis förälder, bästa kompis, lärare eller försäljare. Det har medfört att språkbruket blivit intimare.

Den blinda finansmarknaden

Finansmarknaden är fångad i sina egna berättelser och har svårt att förstå hur till exempel företagen resonerar. Den dominerande finanstoretiska forskningen har heller inte lyckats bidra nämnvärt till ökad insikt om finansmarknaden. Både fondförvaltarna och företagen tycks präglas av en hemmablindhet som gör det svårt att kommunicera sinsemellan. Kommunikationsproblemen kan också få svåra konsekvenser när enskilda människor blir av med jobbet eller sparpengarna på grund av nyckfyllt svängande börsmarknader.

Svenska Dagbladet den 20 mars skriver Andreas Cervenka under rubriken "Blindsegling på börshavet" om börsaktörernas följa john-mentalitet. Snacket bland förvaltarna handlar "väldigt lite om nya marknader, produkter eller kommande order. Riktigt heta rykten skvallrar i stället om vilka index olika papper kan tänkas hamna i. En aktie som gått så starkt att den lyfts in i något europeiskt storbolagsindex hittar plötsligt en massa köpare." Men om aktien är rätt värderad "är lika relevant för dessa investerare som snödjupet i Sälen för en Jakartaresenär".

Artikeln är ett grundskott mot finansteorins idé om effektiva marknader och *homo oeconomicus*, den idealiska marknadsaktören som har full information och som agerar rationellt på basis av detta. Cervenka pekar i stället på den sociala kontextens betydelse, att aktörerna agerar på samma sätt som kollegorna.

Det är angeläget att förbättra kunskapen om hur finansmarknaden fungerar. Oerhört stora ekonomiska och mänskliga värden står på spel, och kommunikationsproblem mellan marknadsaktörer kan få betydande konsekvenser för exempelvis enskilda individers sparande och möjligheter att få arbete.

Genom att se finansmarknaden som en social kontext och tillämpa sociologiska teorier vill vi ge kommunikationen mellan aktörerna en mer allsidig, fördjupad belysning.

ILLUSTRATION: JAN STEINMARK

Han vill inte prata om hur de har det.
Han vill iaktta frukt.

Av Ulf Johanson,
Roland Almqvist
och Johan
Henningsson

Ulf Johanson är professor i företags ekonomi vid Mälardalens högskola, Västerås; Roland Almqvist är docent i företagsekonomi vid Stockholms universitet; och Johan Henningsson är ekonomie doktor.

Det blir som ett spel mellan två parter. Både fondförvaltarna och företagen är hemmablinda och har svårt att förstå den andra gruppens perspektiv.

Finansteorin betraktar finansmarknaden som en informationsmarknad med givare och mottagare. Tanken är att mer innehållsrik information ska ge bättre underlag för rationella beslut.

Även huvuddelen av forskningen om kommunikationen mellan företag och finansmarknad har präglats av dessa antaganden om rationella aktörer på en perfekt informationsmarknad.

Samhällets intresse att reglera kommunikationens innehåll har ökat efter de senaste femton årens snabba kast på aktiebörserna. It-bubblan runt sekelskiftet 2000 är bara ett av många exempel på hur grava felbedömningar av företags ekonomiska styrka kan få allvarliga följder. Svängningarna har ibland förklarats med företagets ökade beroende av icke-materiella resurser – som kompetens, forskning och utveckling, företagskultur, databaser samt relationer till

kunder och leverantörer. Bättre information om de icke-materiella resurserna borde leda till ett annat agerande, hävdas det ofta från officiellt håll.

ett grundproblem är att även staten utgår från att det existerar effektiva informationsmarknader. Det framgår av till exempel OECD:s och den japanska regeringens försök att införa riktlinjer för företagens rapportering av icke-materiella resurser. Man menar att sådana riktlinjer borde kunna leda till att kapital styrs till områden där det gör mest nytta, till exempel till innovativa och sysselsättningsskapande företag.

På senare tid har några forskare lyft fram skillnaden mellan företagets respektive finansmarknadens kultur och visat hur detta skapar kommunikationssvårigheter mellan parterna. Fondförvaltare formar sin egen sociala miljö och begränsas av den. Det är knappast unikt, så fungerar det för alla grupper i samhället.

Johan Henningson visar i en doktorsavhandling hur fondförvaltare påverkas av interna sociala krafter när de tolkar information om främst icke-materiella resurser. Fondförvaltarna blir *kulturella observatörer* när de med sina egna "glasögon" tolkar information från företagen, som representerar en annan kultur.

Samhällets intresse att reglera kommunikationens innehåll har ökat efter de senaste femton årens snabba kast på aktiebörserna. It-bubblan runt sekelskiftet 2000 är bara ett av många exempel på hur grava felbedömningar av företags ekonomiska styrka kan få allvarliga följder.

Det finns tre dominerande sociala krafter som påverkar investerarna när de tolkar företagsinformation, anser Henningsson. För det första har den egna organisationens logik och kultur stort inflytande över enskilda investeringsbeslut. För det andra växer bland investerarna fram ett antal generella uppfattningar (berättelser) om vissa företag. Slutligen litar investerarna blint på finasteorins mantra om rationellt betingade marknadspriser och att marknaden alltid har rätt.

Vi har även undersökt hur börsföretag och fondförvaltare själva ser på kommunikationen mellan parterna, med betoning på deras inställning till arbetsmiljö, kompetens och långsiktig hållbarhet – faktorer som blir allt viktigare för företagets tillväxt och lönsamhet på sikt. Tidigare studier tyder på att finansmarknaden har ett lågt eller ambivalent intresse för arbetsmiljö, kompetens och hållbarhet.

Företagsrepresentanterna menar själva att frågorna är viktiga, och att det är angeläget att förklara vilka komplexa samband som finns i enskilda företag. Men fondförvaltare vill snarare reducera företagets information. Arbetsmiljö, kompetens och hållbarhet har ett mycket lågt informationsvärde i deras ögon, utom i krislägen när de innebär risker för företags framtid. Normalt litar fondförvaltare helt på företagsledningens förmåga att hantera frågorna.

Fondförvaltare menar vidare att finansmarknadens sociala kultur skapar en berättelse som är anpassad för sitt ändamål. Våra slutsatser bygger på historik, vi känner bolagen och kan därför med relativt lite information dra långtgående slutsatser, är en vanlig åsikt. Genom att skapa solida berättelser om företag behöver förvaltare inte ta hänsyn till företagets inneboende komplexitet.

Det finns också ett motstånd mot att byta berättelser. Fondförvaltare vill se tydliga kopplingar mellan icke-materiella resurser och lönsamhet. Detta är en central del i finansmarknadens sociala system.

Förvaltare försöker förvisso genomskåda eller avslöja sådant som företagen inte nämner och de är på jakt efter det autentiska. Oavsett om det är bra eller dåligt är ärlighet, konsekvens och tillgänglighet betydligt viktigare än detaljrikedom.

Om företagsledningarna ljugar medvetet eller omedvetet straffas de obönhörligt av marknaden, menar fondförvaltare. Många berättelser om företagets chefskultur skapas inom den egna kretsen, och mångfacetterad information reduceras gärna just till en ledningsfråga.

Det är naturligt att de olika sociala miljöerna skapar olika berättelser, och att företagen försöker påverka finansmarknaden med sina versioner. Det blir som ett spel mellan två parter. Både fondförvaltare och företagen är hemma-blinda och har svårt att förstå den andra gruppens perspektiv.

Det är av yttersta vikt att djupare förstå blindseglingen på börshavet, som Andreas Cervenka uttrycker det, inte minst därför att den numera får så stora konsekvenser för såväl samhället som enskilda människor. Den etablerade finasteoretiska forskningen måste kompletteras med sociologiskt orienterad forskning.

Vi tänker själva gå vidare och knyta nära an till utveckling och tillämpning av policyer för finansmarknaden. En angelägen uppgift är att bedriva sådan forskning och utveckling på den internationella arenan. Här har vi till exempel en pågående dialog med forskarkollegor och andra i världens tredje största ekonomi, Japan. Även regeringsorgan i Japan visar allt större intresse för riktlinjer om kommunikationen mellan företag och finansmarknad. Riktlinjerna handlar både om hållbarhetsfrågor och om icke-materiella resurser i allmänhet.

Ett lika starkt intresse har vi än så länge inte kunna se på svensk policynivå. ■

LITTERATURTIPS

Henningsson, Johan, *Fund managers as cultured observers*. Västerås: Mälardalens högskola, 2008.

Henningsson, Johan, Ulf Johanson och Roland Almqvist, *Två sidor av samma mynt. Hur tänker finansmarknadens aktörer och varför är det så svårt att kommunicera om icke-materiella resurser?* Västerås: Mälardalens högskola, 2010. (Studies in social sciences; 2010:2)

Luhmann, Niklas, *Social systems*. Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1995.

Norberg, Peter, *Finansmarknadens amoralitet och det kalvinska kyrkorummet – en studie i ekonomisk mentalitet och etik*. Stockholm: Economic Research Institute, Handelshögskolan, 2001.

Ny teknik som förändrar vår möteskultur

Längre eller kortare resor till möten hör till vardagen för många anställda. Ett alternativ som blivit allt vanligare är att hålla möten på distans. Det sparar tid och pengar och det ger även möjlighet att minska belastningen på miljön. Men den nya möteskulturen är inte okomplicerad, den påverkas av företagets sociala konventioner, organisationsstruktur och värderingar. Det är därför viktigt, både för individen och för organisationen, att diskutera sitt förhållningssätt till möten och vilken roll de har, menar Malin Picha och Minna Räsänen.

Av Malin Picha och Minna Räsänen

Malin Picha arbetar som projektledare på branschorganisationen Tidningsutgivarna och är industridoktorand i medieteknik på KTH. Minna Räsänen är forskare i människa – datorinteraktion på KTH samt lektor i medieteknik på Södertörns högskola, Stockholm.

Det kan finnas flera anledningar till varför man väljer möten på distans. Företag vill hitta effektiviseringar och spara in på tidskrävande och påfrestande resor, man vill ta hänsyn till miljön, eller undvika moln av vulkanisk aska som hotar flygtrafiken. Numera finns teknik som gör det möjligt att koppla upp sig med bild och ljud och genomföra möten utan att resa.

På marknaden finns allt från video i persondatorn till speciella möteslokaler där tekniken är

inbäddad i arkitekturen. Det går att skaffa utrustningen till det egna företaget eller hyra ett mötesrum hos en tjänsteleverantör. Enligt branschen som erbjuder dessa lösningar, och analysföretag som IDC och Frost & Sullivan, spås marknaden för videokonferenser växa ännu mer framöver.

Användningen av videomöten utreds i flera forskningsprojekt vid Centre for Sustainable Communications, KTH, Stockholm. I den här artikeln redovisar vi övergripande resultat, dels

från en undersökning där vi genomfört åtta workshops med fyra svenska medieföretag, dels från ett pågående projekt där vi arbetar vidare med drivkrafter och hinder för videomöten och där sex svenska företag deltar. Därtill har vi genomfört livscykelanalyser där användning av utrustning för videomöten satts i relation till resande.

Möten på distans handlar förstås inte bara om besparingar i tid och pengar. Rätt teknik, fungerande teknisk infrastruktur samt kunskap och självförtroende när det gäller att använda tekniken är andra nödvändiga faktorer för att få mötena att fungera. Det sägs ofta att hänsyn till miljön är en drivkraft för att hålla möten på distans. Men trots att man inom företagen inkluderar miljön i sin helhetsbedömning, och i vissa fall vägleds av en egen miljöpolicy, verkar miljön snarare vara en sidoeffekt än en verklig drivkraft i sammanhanget.

Det är också viktigt att titta närmare på sociala konventioner kring möten i stort, visar våra undersökningar. Möten på distans upplevs i regel som både effektiva och fokuserade, bland annat eftersom de mer informella sociala inslagen tenderar att minska. Bäst fungerar sådana möten när det är två till tre deltagare på varje ort. Korta möten, upp till en timme, är som regel att föredra framför långa möten. Vidare fungerar medierade möten bäst när deltagarna är disciplinerade, inte pratar i

munnen på varandra och när de är uppmärksamma på personer som befinner sig någon annanstans. Aspekter som är viktiga vid alla typer av möten sätts på sin spets när teknik används.

Det är långt ifrån alla möten som fungerar bra på distans. Långa möten med många deltagare fungerar till exempel mindre väl. Många som vi har intervjuat upplever det också som ett problem när det är ett ojämnt antal deltagare på de olika platserna, eftersom platsen där det finns flest deltagare lätt "tar över". Och även om man använder video blir det svårt att göra komplicerad information begriplig.

Själva tekniken tycks ofta sätta käppar i hjulet för väl fungerande möten. Dels saknar många deltagare nödvändig kunskap om hur tekniken fungerar, dels anser de att tekniken ofta krånglar. Detta teknikkrångel är i sig så avskräckande att somliga inte ens vill prova möten på distans. Videotekniken ställer också andra krav på

Möten på distans upplevs i regel som både effektiva och fokuserade, bland annat eftersom de mer informella sociala inslagen tenderar att minska.

Väljer man att ta tåget, kan detta till och med bli ett bättre alternativ än att använda ett avancerat videokonferenssystem. Det ger nämligen betydande miljöpåverkan att tillverka avancerad utrustning med många stora dataskärmar.

möteslokalerna, bland annat på tillgänglighet, möblering och ljussättning.

Attityden till möten på distans handlar i hög grad om människors inställning till själva resandet. Affärsresor upplevs av vissa fortfarande som något glamoröst. Men i dagens pressade ekonomiska läge, där många tycker att de har en stressad arbetssituation, verkar det vara få som reser till möten om det inte är absolut nödvändigt, visar vår forskning.

Många företag har uttalade riktlinjer för resande och möten. Vår forskning visar dock att riktlinjerna tolkas väldigt olika. Några väljer flyget för att de tycker att det är effektivare och "trevligare" eller därför att det har högre status. Tåget har blivit ett viktigt alternativ när den totala restiden är ungefär densamma som med flyget. För många av våra intervjupersoner känns tåget enklare eftersom de inte behöver ta sig till och från flygplatser, utan reser från ett centrum till själva resmålets centrum.

I de flesta fall är det positivt för miljön att undvika att resa långt och i stället genomföra mötet med teknikens hjälp. Miljöbedömningar som vi själva genomfört visar att resfria möteslösningar innebär lägre utsläpp av växthusgaser och lägre energianvändning än möten som kräver bil eller flyg. En tågresa får däremot godkänt ur miljösynpunkt, i alla fall om deltagarna reser med tåg inom Sverige. Det beror på att elförsörjningen i Sverige är miljömässigt bättre än i resten av Europa, framför allt tack vare den stora andelen svensk vattenkraft.

Väljer man att ta tåget, kan detta till och med bli ett bättre alternativ än att använda ett avancerat videokonferenssystem. Det ger nämligen

betydande miljöpåverkan att tillverka avancerad utrustning med många stora dataskärmar. Därför blir det viktigt att företag som investerat i teknisk utrustning för möten på distans också använder den på ett effektivt sätt och verkligen drar ned på resandet. Miljöeffekten blir negativ för företag som köper in utrustning som sedan blir stående oanvänd.

Men alla möten kan inte eller bör inte genomföras på distans. Ska man kunna åstadkomma fördelar i företag genom att införa resfria möten, så är det nödvändigt att tydligt definiera på vilket sätt sådana möten kan underlätta i verksamheten, och exempelvis spara tid och pengar. Själva mötesituationen är en annan central punkt att tänka igenom. Företag bör till exempel se till att de anställda har den kunskap som krävs för att klara av att genomföra dessa möten, samt ordna så att det finns nödvändiga förutsättningar i form av tekniklösningar och tillgängliga mötesrum på företaget.

Vår forskning pekar också på hur angeläget det är att företag och andra organisationer lyfter blicken och verkligen omprövar sitt förhållningssätt till möten och vilken roll de har, både för individen och för organisationen. Det handlar om att diskutera grundläggande frågor: Varför möts vi? Vilka incitament finns för att välja resfria möten? Hur ska vårt arbete vara organiserat i framtiden? Frågor som dessa är nödvändiga att förhålla sig till för att ändra vanor och uppnå en väl fungerande möteskultur med hjälp av teknik. ■

LITTERATUR- OCH WEBBTIPS

Armful, Peter, *Virtual mobility and pollution prevention. The emerging role of ICT based communication in organisations and its impact on travel*. Lund: Lund University and the International Institute for Industrial Environmental Economics, 2002.

Räsänen, Minna, Åsa Moberg, Malin Picha och Clara Borggren, Meeting at a distance. Experiences of media companies in Sweden. *Technology in Society*, 2010, 32, sid 264–273.

Resfria möten – en handledning
<http://www.trafikverket.se/resfri>

Forskningsprojektet Drivkrafter och hinder för medierade möten:
Centre for Sustainable Communications, KTH
www.cesc.se

FOTO: IF/BILD.

Järnvägens osäkra framtid

Drygt två decennier av stegvisa förändringar på järnvägsområdet kulminerade den 1 oktober 2010 med en omreglering som sägs skapa ”en helt öppen och konkurrensutsatt persontrafikmarknad” med ökad dynamik och mer utrymme för kommersiella aktörer, samtidigt som ”resenärernas och samhällets krav på ett attraktivt, effektivt och långsiktigt hållbart trafikutbud av god kvalitet” tillgodoses. Forskaren Jesper Meijling menar att reformen kan bli ett hinder för en utveckling av järnvägen. En del av problemet tycks ligga i begreppet ”järnvägsmarknad”. Aktörerna förutsätts vara konkurrenter samtidigt som de ska kommunicera och fungera tillsammans för järnvägens bästa.

Tåg som inte avgår, tåg som har avgått men strax blir stående i timmar, frusna växlar, nedfallna ledningar, lokförare som inte dyker upp, stängda väntsalar och resenärer i kylan, gods som inte kommer fram, ansvariga som skyller på varandra – sådana händelser har blivit vardag i Sverige. Men svårigheterna för järnvägstrafiken har kanske inte så mycket med bristande ekonomiska resurser och investeringar att göra. Snarare tycks

de bero på en inbyggd konflikt, som också ser ut att lägga hinder för det längre framtidsperspektivet och som kanske hänger ihop med den marknadsmodell som applicerats på järnvägssystemet.

I den svenska järnvägsdriften verkar numera de inblandade åtskilt, var och en med sitt avgränsade intresse. Spårsystemen sköts separat, liksom trafikledning och trafikinformation; att köra själva tågen utgör en annan verksamhet fördelad på ett växande antal aktörer; befäl och infor-

Av Jesper Meijling

Jesper Meijling är arkitekt och doktorand vid KTH, samt författare till essäboken *Påståenden om framtiden* (2008). Hans forskning handlar om marknadsbegreppet ur rumslig och historisk synvinkel.

FOTON: IF/BILD.

mation i vagnarna sköts av särskilda företag; löpande materielunderhåll av åter andra företag; och även stationsbyggnadernas kommersiella ytor, väntsalor och plattformar hanteras av skilda bolag. Det är bara några exempel på hur systemet splittrats upp.

Mångfalden av aktörer har blivit alltmer uppmärksammas, framför allt de senaste vintrarna, i samband med återkommande problem som tycks ha att göra just med gränsdragningar: Vem har egentligen ansvar för tågans framkomlighet och förseningar? Vad har prioritet? Vem ska undsätta? Snarare än bristande resurser eller dålig kvalitet på ledarskapet, tror jag att uppmärksamheten bör riktas på mer grundläggande problem som nu försvinner bland de många delintressena: Hur ska systemet som helhet kunna utvecklas för framtiden? Och vem kan ansvara för ett sådant helhetstänkande?

I offentliga utredningar och propositioner talas det sedan 1990-talet om en ”järnvägsmarknad”. Hur har denna nya marknadssituation uppstått? Dagens mångfald av intressen inom järnvägssystemet har inte uppkommit genom några självständiga initiativ. I stället har mångfalden konstruerats så att säga baklänges genom att man fortlöpande delat upp en tidigare samlad verksamhet – dock utan att spränga denna verksamhets yttre ramar: alla de nytillkomna intressena/aktörerna är tvungna att trängas på ett redan noga definierat utrymme.

För marknadsfunktionen generellt bör utgångspunkten vara att aktörer fritt kan gå in och ut, det vill säga att det finns en icke-koordinerad mångfald av självständiga initiativ för att identifiera och möta behov. Egenskaperna hos ett järnvägssystem tycks i grunden avvika från denna marknadens grundmodell: de olika verksamheterna på den svenska ”järnvägsmarknaden” är, oavsett om de delas upp, även i fortsättningen

bundna vid varandra i ett och samma system.

Inom vetenskapen talar man om starkt kopplade infrasytem (som järnvägar, elkraftsystem och gassystem) vars utbredning är bunden i nät och anläggningar som kräver hård organisatorisk integration. Möjligheterna till flexibilitet och improvisationer är ytterst begränsade. I den löpande driften är allt tekniskt förutbestämt, vilket också gör sådana system känsliga: ett avbrott är ett avbrott.

En fri rörlighet av olika viljor (som vi närmast tänker oss en marknad) beskriver alltså en princip som är i stort sett främmande för det tekniska systemet järnväg. Regeringens uttalade förvissning bakom omregleringen är likväl att någon form av öppen marknad ska ge järnvägen ”dynamik” och ”effektivare resursutnyttjande”, i enlighet med en tänkt allmängiltig princip för marknader. Men samtidigt har omregleringen av sina förespråkare beskrivits som ett experiment, underförstått med osäker utgång.

En både försiktigare och säkrare observation är just konflikten mellan den nu genomförda marknadsmodellen och järnvägens sätt att fungera som tekniskt system, samt med dess sätt att uppnå effektivitet: själva poängen med systemets bundenhet är ju att kunna öka prestationen och resursutnyttjandet. Ju tätare och exaktare den tekniska samverkan är i systemet, från lokmaskiner till banförvaltning och trafikledning, desto snabbare, effektivare och säkrare går det.

Vi kan försöka fördjupa resonemanget något genom att betrakta drivkrafterna: företagen som nu opererar i järnvägssektorn har det legitima syftet att ge god vinst åt sina ägare. Men den ofrånkomliga bundenheten i systemet står i vägen. För Jernhusen AB, som fått ta över stationsbyggnaderna, blir väntsalor för passagerarna ett nödvändigt ont som egentligen inte ryms i företagets

verksamhet (som är kommersiella lokaler). Det leder till återkommande konflikter med trafikens och trafikanternas behov, särskilt vid trafikstörningar utanför butikstid.

På liknande sätt kan själva trafiken sägas bli ett nödvändigt ont i förhållande till SJ:s huvudsakliga fokus, att leverera ekonomiskt överskott till ägarna enligt fastställda krav. Från marknadsekonomisk synpunkt framstår låsningen vid den befintliga strukturen som en egendomlighet: det naturliga och önskvärda för företagen är förstås att kunna förändra och divergera – för deras egna framtidsperspektiv är järnvägssystemets fysiska och spatiala struktur ett fängelse.

Här tror jag vi har en kärna. Genom uppdelningarna inuti systemet och försöket att konstruera en ”järnvägsmarknad” har det uppstått en bestående konflikt mellan drivkrafterna och de spatiala begränsningarna. Den uppträder i rumsliga gränsdragningsproblem (”var slutar min verksamhet och mitt ansvar, var börjar ditt?”), i rumsliga bristproblem (”för många tåg på spåren” är en återkommande kommentar) och i expansionsproblem (alla aktörers ökningsmål är ständigt i vägen för alla andras).

Samtidigt innesluts de självständiga aktörerna i en paradox: staten vill att aktörerna ska operera som en ”marknad”, men förväntar sig samtidigt att de ska fungera tillsammans (inom statens bansystem) som om de vore en samlad verksamhet. Sett från sina egna utgångspunkter verkar ”marknaden” ha placerats i en situation där den inte ryms, och inte kan utvecklas efter sina egna förutsättningar. Under tiden tycks järnvägssystemets mer grundläggande egenskaper och behov av framtidsplanering hamna i skymundan.

De osäkra framtidsperspektiv som ”järnvägen som marknad” representerar tycks även stå i mot-

sättning till en omfattande diskussion om järnvägssystemets utveckling som framför allt bedrivs bland samhällsplanerare, politiker på regional nivå och folk inom transportsektorn. Men denna parallella diskussion verkar inte kunna hämta något stöd i den nu förda politiken, trots att det handlar om så avgörande frågor som förutsättningarna för tillväxt i svensk ekonomi och exportindustrins framtida behov.

Från dessa utgångspunkter ser framtiden ut att fördela sig i å ena sidan fortsatt engagerat prat om järnvägens betydelse, och å andra sidan en politisk praktik som ger järnvägen allt svårare förutsättningar för att utvecklas. Om det alltså är utom räckhåll att organisera det politiska ledarskapet för den överblick och den långsiktighet som järnvägen kräver, blir slutsatsen att vi kan se fram mot stadigt ökat bilåkande och flygresande. ■

LITTERATURTIPS

Ingenjörsvetenskapsakademien, *Transportsystem för hållbar utveckling och konkurrenskraft*. Slutrapport för projektet Transport 2030. Stockholm: Ingenjörsvetenskapsakademien, 2011.

Kaijser, Arne, *Ifädrens spår. Den svenska infrastrukturens historiska utveckling och framtida utmaningar*. Stockholm: Carlsson, 1994.

Rosander, Karin, red., *Järnvägen 150 år. 1856–2006*. Stockholm: Informationsförlaget, 2005.

Schivelbusch, Wolfgang, *Järnvägsresandets historia. Om rummets och tidens industrialisering*. Ny utg. Lund: Arkiv, 1998.

KÄLLMATERIAL

Här några viktiga offentliga dokument gällande järnvägsmarknadens framväxt:

En öppen järnvägsmarknad i Sverige. 1993. (Ds 1993:63)

Järnväg för resenärer och gods. Huvudbetänkande från Järnvägsutredningen. 2003. (SOU; 2003:104)

Konkurrens på spåret. Regeringens proposition 2008/09:176. 2009.

Mer järnväg för pengarna. Betänkande av Utredningen om marknaden för drift, underhåll och investeringar på järnväg. 2009. (SOU; 2009:20)

i korthet

Möjligheter och hot

Vid Oxforduniversitetet finns sedan 2005 *Oxford Martin School* med forskning som hjälper oss att bemöta de mest överhängande hoten och tillvarata de spännande möjligheter som vårt århundrade erbjuder. Ambitionen är tredelad: vetenskaplig forskning, tvärvetenskapligt samarbete och globalt genomslag.

En av centrumets samarbetsparter är *Future of Humanity Institute* som fokuserar på mänsklighetens förutsättningar i förhållande till risken för globala katastrofer, framtidens teknologi, mänsklig utveckling och den långsiktiga effekten av människans val och prioriteringar.

Oxford Programme for the Future of Cities undersöker de sociala och teknologiska utmaningar som städer möter de kommande femtio åren.

Mer angelägen forskning om vad som komma skall finns på: www.oxfordmartin.ox.ac.uk/what-we-do/

Teckenspråket

I Sverige finns 9 000 döva personer som oftast kommunicerar på teckenspråk. Språket är inte internationellt, utan varje språkområde har sitt teckenspråk med egen grammatik, teckenförråd och kulturella drag.

Det har nog funnits teckenspråk lika länge som det funnits döva, men det första lexikonet kom först 1916. I dag finns *Svenskt teckenspråkslexikon* även på nätet med sina 11 500 tecken.

Källa: Sveriges dövas riksförbund.

FOTO: BELA SZANDELSKY/REX FEATURES-IBL

En ingenjör kollar kommunikationskablar på Ericssons Media Gateway Lab i Budapest.

Konstgjorda språk

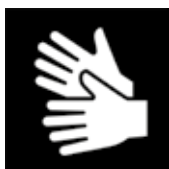
Först ut var den tyske prästen J. M. Schleyer som 1879 lanserade sitt ”planspråk” volapük och sedan styrde dess utveckling med fast hand. Språket ansågs dock för svårt av många och Schleyers styre som för auktoritärt. I dag är volapük utdött och nådastöten kom redan 1887 när polacken L.L. Zamenhof presenterade esperanto i avsikt att öka förståelsen mellan länder och folk och minska risken för krig och konflikter.

Esperanton är i dag det största hjälpspråket följt av interlingua som utvecklades vid mitten av 1900-talet. Ytterligare ett hjälpspråk är ido (1907), en sorts reformerad esperanto, men utan dess möjlighet att uppfinna nya ord och utan fredsambitioner.

Lite annorlunda är klingonskan som skapades av Mark Okrand för filmen ”Star Trek III” 1984. Klingonskan har numera ett eget språkinstitut (www.kli.org) och tusentals studerande, men endast cirka 30 personer lär tala språket flytande. Långt tidigare, från cirka 1910, skapade författaren och språkprofessorn J. R. R. Tolkien hela sexton mer eller mindre omfattande språk, från alviska till entiska.

Nedan några översättningar av svenskans *kommunicera/samtala*:

qum	klingska
communicar	interlingua
queta	alviska
kuniki	esperanto & ido
kosäd	volapük

Pictogram-symboler för teckenspråk.

Datorer behöver i framtiden inte väga mer än 1,5 ton.

Popular Mechanics, 1949

Fram och tillbaka

”Resan fram och tillbaka” är en aktuell utställning för barn på Historiska museet, Stockholm. Den präglas av nyfikenhet, uppfinningsrikedom och klurigheter från forntider och framtider. Producenter är Riksutställningar och Historiska museet, och Institutet för Framtidsstudier har bidragit med framtidsperspektiv.

Det hela kan tolkas som en resa från forntid till framtid, från jorden till rymden eller en resa i svensk natur. Barnen får chansen att själva skapa, undersöka och filosofera.

Läs mer på hemsidan: www.resanframochtillbaka.se/

Välfärd med starkt stöd

Vad är det som förklarar den svenska välfärdsstatens utveckling sedan 1990-talets svåra ekonomiska kris? Det är den stora frågan i boken *Systemskifte?* Statsvetaren Anders Lindbom analyserar centrala beslut och händelser i modern svensk politisk historia, till exempel 1990-talets budgetsanering och pensionsreform.

Lindbom argumenterar för att den relativt universella välfärdsmodellen, som funnits i åtminstone ett halvsekel, har fått ett brett stöd hos medborgarna. Radikala nedskärningar är därför

närmast omöjliga.

Vissa välfärdsprogram har dock visat sig mindre motståndskraftiga än andra, bland annat beroende på att deras uppbyggnad ger möjligheter till besparingar i det fördolda. Bostadsbidraget är ett sådant exempel.

Boken visar också hur nya intresseorgan, som pensionärsorganisationerna, har ett betydande inflytande, medan LO framstår som svagare än väntat.

Anders Lindbom: *Systemskifte? Den nya svenska välfärdspolitiken*. Lund: Studentlitteratur, 2011.

Bilden närmast t.v.: Korskopplingsplint vid telefonstationen Skeppsbron 2, Stockholm. Stationen var i drift fram till 1929.

Som jämlikar

I en tid av ökad migration och mångfald talas i många länder om vikten av integration. Men vem behöver integreras och vad kan integration betyda i ett demokratiskt samhälle?

I Ludvig Beckmans *Den rimliga integrationen* analyseras en rad definitioner och påståenden. En del hävdar att integration kan betyda precis vad som helst. Andra talar om en gemensam identitet och om att motverka sociala klyftor.

Bäckman argumenterar för en ny förståelse – en rimlig integration som handlar om relationerna mellan invånarna i ett samhälle och om att leva tillsammans som jämlikar.

Ludwig Beckman: *Den rimliga integrationen*. Stockholm: Dialogos/Institutet för Framtidsstudier, 2011.

Esperanto

Lars Forsman har, efter femton år på Karlskoga folkhögskolas esperantolinje, skrivit en bok som sina erfarenheter och om esperantons historia. Han berättar om esperantons spridning, bibliotek, styrkor och svagheter, men ger även handgripliga råd till språklärare.

Kanske mest spännande är hans personliga reflektioner över esperantons inflytande på annan språkinlärning, hur elever upplever språkinformationen, samt hans funderingar om möten mellan olika språk och kulturer. Man behöver inte ha ambitionen att lära sig esperanto för att ha utbyte av boken.

Lars Forsman: *Esperanto ... över 50 miljoner träffar*. Eget förlag, 2010.

Utbildas det verkligen för många humanister i dag i förhållande till läget på arbetsmarknaden? Eller är det stora problemet en negativ självbild? En mycket hög andel humanister får faktiskt jobb efter utbildningen. Men kanske måste de ändå bli bättre på att framhålla vad de är bra på.

Humanisternas framtid

Av Annika Berg

Annika Berg är idéhistoriker och postdok-forskare vid Institutet för Framtidsstudier.

Mellankrigstidens Sverige talades ofta om ett akademikerproletariat, högutbildade människor som tvingades hanka sig fram på arbeten de var överkvalificerade för och som därför – en viktig fråga i dagar av föreställd befolkningskris – saknade ekonomisk möjlighet att bilda familj och föra sina förmodat värdefulla anlag vidare.

Vad begreppet ville peka på var ett system med obalans mellan utbud och efterfrågan på teoretiska kunskaper. En given följdfråga är om ett sådant systemfel ska lösas genom att begränsa utbud eller stimulera efterfrågan. Svaret på frågan säger mycket om ens syn på det samtida och framtida samhället. Och det gäller i dag lika mycket som på 1930-talet.

I dag är det dock knappast akademikern i generell mening som framhålls som ett problem. I talet om det nya kunskapssamhället brukar högre utbildning lyftas fram som nyckeln till såväl personlig framgång som samhällsekonomisk tillväxt. Men i insnävad form finns mellankrigstidens problemformulering i högsta grad kvar. Alla utbildningar målas inte upp som lika värdefulla. Och särskilt ofta påpekas att det utbildas oproportionerligt många humanister i förhållande till dagens arbetsmarknad.

Men är detta verkligen ett problem? Och vad är i så fall kärnan i problemet? Måste vi humanister bli färre, eller kan vi göra något för att ta mer plats i framtiden? Kan vi visa att vi gör skillnad, större skillnad, inte bara inom akademien utan för samhället i stort?

Som initiativtagarna till workshopen *Humanisterna och framtidssamhället*, idéhistorikerna Anders Ekström och Sverker Sörlin, noterade på Kulturhuset den 24 mars, har diskussioner om en humanioras kris varit legio ända sedan 1970-talet, alltså i stort sett sedan de humanistiska fakulteterna bröts ut som självständiga enheter vid svenska universitet. Humanistiska yrken har också fortgående marginaliserats och fått allt lägre status. Det här, konstaterade Sörlin och

Ekström, är huvudsakligen en följd av hur industrialiseringen sett ut och av samhällsutvecklingen i stort.

Men kanske ligger också felet inom humaniora själv. Kanske har humanisternas självpåtagna kritiska uppdrag gjort oss så självkritiska att vi skjutit oss själva i fötterna. Kan i så fall en lösning ligga i att utveckla en ny typ av kritisk hållning, där vi är kritiska på ett mer produktivt sätt och inte fastnar i reaktiv kritik?

S yftet med workshopen var just att få till en mer produktiv kritisk diskussion, med utgångspunkt i ny empiri kring humanisternas plats och ställning. Enigheten var stor om att alltför utbildat sig inom humaniora, utan att utrymmet för humanister ökat i motsvarande grad vare sig inom akademien eller på en vidare arbetsmarknad. Många debattörer lyfte också fram den pågående avregleringen av högskoleväsendet som ett nytt orosmoln. Då friare universitet i praktiken främst innebär friare rektorer, ökar risken för att humanisterna får ännu mindre att säga till om.

Så, mot denna bakgrund, vilket slags nytta gör humanisterna? Kan vi göra mer nytta? Är nyttoaspekten över huvud taget något som bör lyftas fram i vår nyttofixerade tid?

Flera debattörer varnade för ett överdrivet fokus på anställningsbarhet, där man obetänksamt låter marknaden definiera nyttan, eller i värsta fall onyttan, med humaniora. Kanske, spekulerade någon, bör vi tala mer om humanioras relevans. Andra, bland dem flera i den närvarande studentpanelen, underströk att anställningsbarhet knappast är ett problem i sig – det kan aldrig vara fel om vi lyckas framhäva vad vi är bra på och visa att vi är värda att anställa.

En fråga är väl dock just vad vi vill framställa oss som bra på. Medan några talade om verktygskurser och fördelar med att kombinera humaniora med exempelvis it, varnade andra för att allt tal

FOTON: KANSA KAV WÄGHÄLS

om kompletterande färdigheter riskerar att skymma de värden som ligger i de humanistiska kärnkunskaperna.

Språkvetaren Olle Josephson pekade på vikten av att särskilja mellan kulturarvshumanister, grundforskningshumanister och nyttohumanister, för att visa att humanister fyller en rad sinsemellan ganska olika samhällsfunktioner.

Andra paneldeltagare tog mer tydligt avstånd från den grundläggande problemformulering som trots allt präglade dagens diskussioner. Mest så kanske Sara Danius, som närmast raljerade över uttalanden om ”vissnade litteraturprofessorer” och framhöll att en förbluffande hög andel av humanisterna (85 procent jämfört med 90 procent i andra akademikergrupper) faktiskt hittat sysselsättning.

Här kan förstås invändas att alla dessa 85 procent knappast jobbar med saker i direkt linje med sin utbildning. Å andra sidan, vem gör det? Och är det inte bara bra om humanistiska kunskaper, färdigheter och förhållningssätt smittar av sig på många olika sfärer? Behöver det ens vara ett problem om människor tjänar brödfödan på ett mindre kvalificerat arbete, om de valt humaniora för att det är allmänt utvecklande? Många ”överbildade” humanister får utlopp för sina kunskaper på andra fält än yrkeslivet och kan också bidra till andra typer av samhällsnytta än den direkt ekonomiska.

Påståenden om att humanisterna är osynliga i samhällsdebatten motsades med emfas. Kanske

syns de sällan på DN:s debattsida, men på andra arenor för kultur- och samhällsdebatt gör sig humanister i högsta grad synliga.

Möjligen ligger mycket av problemet i begreppet humanist. Inte främst för att det är så vagt eller för att det annekterats av programmatiska ateister, utan för att det framför allt kommit att användas i sammanhang där humanioras värde ifrågasätts. Humanisten blir på så sätt den andra, generaliserad och förknippad med problem. Som masterstudenten Linnea Tillema påpekade kan detta påminna om kvinnobegreppets tvetydiga roll inom feminismen.

Så länge vi definierar oss utifrån våra specifika ämnestillhörigheter – vilket vi oftast gör – finns knappast samma offermentalitet eller tvivel på att fylla en funktion. Kanske borde vi hellre framhålla våra fackkunskaper.

Samtidigt var alla överens om att det finns viktiga gemensamma värden i en humanistisk utbildning. Några ville här tala om bildning i klassisk mening, bildning som förmåga till helhetstänkande och kritisk bedömning. Andra talade hellre om omdöme eller förmåga att hantera viktiga frågor på ett visst sätt.

Kanske filosofen Sharon Rider var den som uttryckte det hela mest kärnfullt när hon citerade den australiensiske kollegan J.J.C. Smarts uppmanande ord till sina studenter: ”Som humanister kommer ni att hamna på alla möjliga ställen i livet. Men var ni än hamnar kommer ni att känna igen skitsnack när ni hör det.” ■

Konferensen ”Humanisterna och framtidssamhället: tre studier och en workshop om humanioras framtid” arrangerades av Institutet för Framtidsstudier och Avdelningen för teknik- och vetenskapshistoria, KTH.

Jobben, nätverken och närkontakten

Den digitala revolutionen är antagligen bara början på något som får långtgående konsekvenser för arbetslivet. Informations- och kommunikationstekniken kräver kontinuerlig utbildning av de anställda, och kvaliteter som kommunikation, kundorientering och problemlösning tycks stå högt i prioritet. Men avancerade informationssystem och nätverk kan nog inte ersätta den dagliga kontakten på en gemensam arbetsplats.

Av Torbjörn Lundqvist

Torbjörn Lundqvist är ekonomhistoriker och forskare vid Institutet för Framtidsstudier.

Framstegstanken framstår knappast som passé när man i olika rapporter undersöker föreställningar om framtidens arbetsliv. Teknik- och vetenskapsoptimismen frodas och trendframskrivningar av redan kända förhållanden hör till.

Ett tydligt exempel är skriften *The 21st century at work. Forces shaping the future workforce in United States* från tankesmedjan RAND Corporation. Världen går in i en ny era av globalisering när IT-revolutionens potential förverkligas, menar Lynn Karoly och Constantijn Panis som är rapportens författare. Ny teknik leder till att efterfrågan på kvalificerad arbetskraft ökar, och produktivitetstillväxten höjer lönerna. Minskat utbud av arbetskraft förbättrar samtidigt situationen för tidigare marginaliserade grupper. Företagen blir mer decentraliserade och specialiserade. Anställda måste ständigt förbättra sin kompetens med utbildning och anställningar blir mindre permanenta.

Frågan är hur tekniken formar framtiden, menar Karoly och Panis. De pekar på fem områden: vem som arbetar, kompetensbehoven, organisation, arbetets utförande, samt ekonomins integration. Bristen på arbetskraft och de nya medicinska framstegen ger utrymme på arbetsmarknaden för fler personer med olika former av handikapp och annat som tidigare försvårat anställning. Specialisering och digitalisering innebär att företagen inte behöver samla sina anställda under samma tak, de kan vara spridda geografiskt. Men ny teknik och nya organisationsformer kräver också att de anställda kontinuerligt utbildas. Beskrivningen gäller USA men är inte svår att översätta till svenska förhållanden.

Fortsatt automatisering ger färre anställda och höjd arbetsproduktivitet, men jobb som blir mer

specialiserade och inriktade på problemlösning kan inte automatiseras så enkelt. Digitaliseringen innebär enligt Karoly och Panis något kvalitativt nytt jämfört med tidigare omvandlingar som främst handlade om automatisering och tillverkning av produkter.

Nya kompetenskrav med anknytning till informations- och kommunikationstekniken gäller snarare mjuka faktorer som kommunikation, kundorientering, självständighet, problemlösning, läroaktighet och ansvar, anser sociologen Monique Ramioul. Platt organisation, projektarbete och virtuella team gör det allt viktigare med generell kompetens, främst på kunskapsintensiva arbetsplatser med icke-rutin, icke-standardiserade jobb, självständighet och samarbete om problemlösning.

Informations- och kommunikationstekniken har tre tydliga kännetecken enligt Ramioul:

- kapacitet att lagra, behandla och sprida information till en minimal kostnad,
- sammanflätad kommunikations- och dator-teknik som underlättar interaktion, samverkan och kommunikation över stora avstånd,
- snabbt växande internationella nätverk som gör den nya tekniken till den första verkligt globala teknikomvandlingen.

Samtidigt har det skapats en ny illusion enligt Ramioul: att samverkan och finjustering av ömsesidigt beroende aktiviteter låter sig organiseras utan problem över avstånd. Man underskattar eller negligerar ofta värdet av spontan kommunikation och slumpmässig kontakt, att dela tid, rum och verktyg för gemensamt lärande – det informella samspelet i ett arbetslag. Integrerade informationssystem, nätverk och liknande kan

nog aldrig helt ersätta nära kontakt.

Statistiska centralbyråns arbetsmiljöundersökningar för 1999–2009 visar att det är 4–5 procent som arbetar på distans från sitt kontor, vanligen en eller två dagar per vecka. Statistiken på området är dock begränsad och olika definitioner gör internationella jämförelser problematiska. Men det finns uppenbara skillnader mellan länder, och distansarbete är vanligare i Nord- och Västeuropa än i Sydeuropa.

Hur många potentiella distansarbetare som finns är beroende av ekonomins struktur. Ökat kunskapsarbete, bredband, mobilnät och annan infrastruktur är faktorer som stärker möjligheterna. Sverige har goda strukturella förutsättningar för distansarbete, men samtidigt

blir det också allt enklare att pendla in till jobbet.

Många jobb kan uppenbarligen bara utföras på en fysisk arbetsplats: det gäller bland annat butiker, vård och omsorg, byggen och fabriker. Distansarbete är främst aktuellt för yrken med stort kunskapsinnehåll, hävdar en del debattörer. Chefer, experter och andra med liknande uppgifter kan delvis arbeta utanför sin ordinarie arbetsplats. Men även många enklare jobb kan utföras på distans, särskilt när man kommunicerar med omvärlden via informations- och kommunikationsteknik.

Fördelarna med distansarbete för en organisation handlar mycket om att attrahera kompetens och att underlätta för de anställda att pussla ihop livet i stort. Men det är långtifrån alla som vill distansarbeta. Forskning visar att attityden till

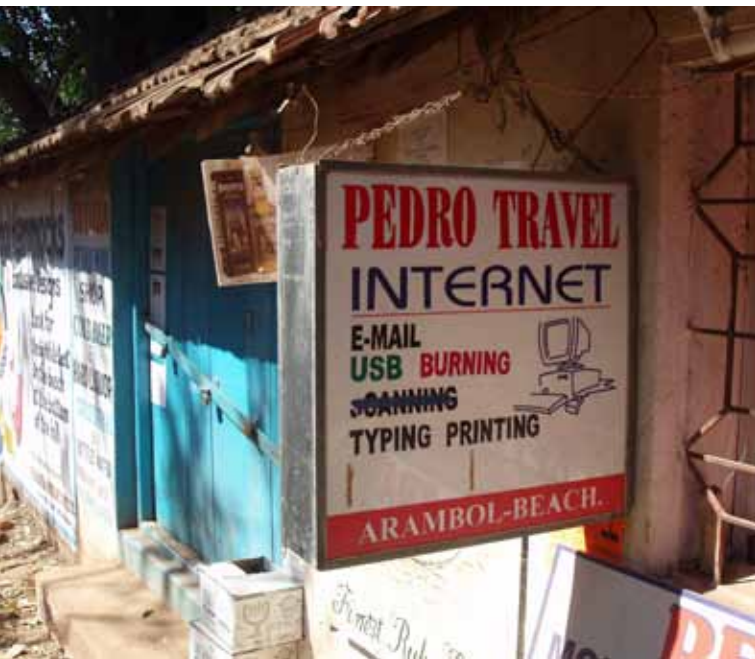

FOTO: JAN NORDEN/IBL

distansarbete delvis styrs av organisationskulturen. Särskilt vd:ar och human relationsmanagers har här stor betydelse, men även säker teknik och utbildning är viktiga för folks attityder.

Känslan av personlig isolering är en vanlig invändning som gör att distansarbetet ofta begränsas till någon dag i veckan. Problemet är kanske, som sociologen Richard Sennett uppmärksammat, att majoriteten av arbetstagarna vill finnas på arbetsplatsen för att inte ”förbigås i informella beslutssammankomster och beslutsfattande”.

Teknikstyrda visioner från 1970-talet och senare beskrev ett framtida arbetsliv där hemmet blev det nya kontoret. Resonemangen underbyggdes av rapporter, tidningsartiklar och företag som marknadsförde utrustning för distansarbete. Enligt dagens visioner bäddar ny informations- och kommunikationsteknik för att arbete kan utföras när som helst och var som helst.

De senaste trettio åren har vi sett en utveckling från hierarkiska byråkratier till plattare, mer

flexibla organisationer, och distansarbete är en del av kulturen i många plattare organisationer. Distansarbetaren kan ingå i virtuella team, projektgrupper som samarbetar med hjälp av videokonferenser eller på webben och där deltagarna finns på olika geografiska platser. Till skillnad från 1970-talets visioner befinner sig dagens distansarbetare troligen på kontoret vid sådana tillfällen, men utvecklingen gör det allt enklare och billigare med nödvändig teknik även i hemmet.

Framtidens informations- och kommunikationsteknik kan lösa upp gränserna mellan kontor och hem, och mellan arbete och fritid och göra oss ständigt inloggade i en virtuell värld där artefakter och människor samspelar utan att vi ens noterar det. Än så länge är dock det virtuella kontoret begränsat.

Men här lurar samtidigt ett problem. Distansarbete är vanligast inom kunskapsarbete som egentligen bygger på samarbete, fysisk närhet till teamets medlemmar och kontinuerlig social interaktion. Allt detta är svårt att uppnå med teknikens hjälp. En övergång till ett fullt utspritt arbetsliv kan därför göra mer skada än nytta, menar den finske forskaren Pasi Pyöriä. När det finns stort behov av kommunikation i jobbet försvagas distansarbetarnas produktivitet, visar forskning. Ju fler nätverkskontakter desto lägre produktivitet.

Det betyder dock inte att distansarbetet saknar framtid. Utspritt arbete via informations- och kommunikationsteknik innebär en social och kulturell omvandling som inte kommer över en natt. En erfarenhet av teknisk utveckling är att vi överskattar genomslaget på kort sikt och underskattar effekterna på lång sikt. Kanske får vi se en gradvis ökande flexibilitet som ett långsiktigt resultat av IT-revolutionen, och en gradvis normalisering av distansarbete och virtuell organisation. ■

LITTERATURTIPS

Karoly, Lynn, och Constantijn Panis, *The 21st century at work. Forces shaping the future workforce in United States*. Washington, D.C.: RAND, 2004.

Lundqvist, Torbjörn, *Visioner om IKT i arbetslivet – från distansarbete till arbete när som helst och var som helst?* Stockholm: Institutet för Framtidsstudier, 2010. (Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2010:14)

Pyöriä, Pasi, *Knowledge work in distributed environments. Issues and illusions*. New Technology, Work and Employment, 2003, 18:3.

Ramioul, Monique, *Organisational change and the demand for skills*. Ingår i: Huws, U., red., *The transformation of work in a global knowledge economy. Towards a conceptual framework*. Leuven: HIVA-KUL, 2006.

Sennett, Richard, *Den nya kapitalismens kultur*. Stockholm: Atlas, 2007.

Bristen på arbetskraft och de nya medicinska framstegen ger utrymme på arbetsmarknaden för fler personer med olika former av handikapp och annat som tidigare försvårat anställning.

”Jag vill säga något om hur olika integrationspolitiska vägval påverkar det politiska deltagandet bland invandrare”

Under det senaste året har regeringsföreträdare runtom i Europa hävdat att den hittills förda integrationspolitiken har misslyckats. Angela Merkel, David Cameron och Nicolas Sarkozy har alla dömt ut den så kallade mångkulturalistiska politiken, vilket är ganska överraskande eftersom deras länder historiskt har företrätt tre olika sorters politik på området. I jakten på nya strategier vänder sig politikerna nu till forskningen.

Gunnar Myrberg forskar om politiskt deltagande vid Institutet för Framtidsstudier. Han har tidigare jämfört hur föreningsdeltagande påverkar

deltagandet i politiska aktiviteter bland inrikes födda och invandrare i Stockholm.

I sitt kommande projekt jämför han dessa mönster mellan större europeiska städer. Förutom intervjuer med enskilda människor undersöks lagar och regler som berör de föreningar som studeras samt den lokala och nationella politiska debatten om de integrationspolitiska frågorna.

– Målet är att kunna säga något om hur olika integrationspolitiska vägval påverkar det politiska deltagandet bland invandrare. Hittills tyder våra resultat inte på att det skulle finnas några enkla samband.

– Ett annat viktigt resultat är att det inte tycks ha en negativ effekt för integrationen att vara med i en etnisk förening, säger Gunnar Myrberg. Det har direkt bäring på den pågående europeiska debatten om huruvida främjandet av invandrarföreningar leder till så kallad etnisk inneslutning eller inte.

Framtiden när det gäller Europas integrationspolitiska vägval är svår att förutsäga, enligt Gunnar Myrberg. Men politikernas allt större intresse för forskningen på området utgör onekligen en uppmaning till fortsatta studier av den politiska integrationen i Europa. /E.T. ■

FOTO: IF/BIUD.

Institutet för Framtidsstudier har närmare femtio forskare knutna till sig. Här får du bekanta dig med statsvetaren Gunnar Myrberg som forskar bland annat om politiskt deltagande och politisk integration.

Hav Tema för Framtider nr 3/2011

Jordens yta består till cirka 70 procent av vatten och det är i oceanerna som 97 procent av vattnet finns. Nästa nummer av *Framtider* handlar om hur vi nyttjar och förhåller oss till havet, som vi är så beroende av, samt i vilket skick vi lämnar över det till kommande generationer.

Ur innehållet:

- Hur mår havet? Om havens superhjältar
- Sjöfart förr, nu och i morgon
- Skräpet i havet
- Sjöroveri och maritim säkerhet
- Arktis från ett ekologiskt och politiskt perspektiv

Numret finns hos prenumeranterna den 3 oktober.

Tema kommunikation

Nina Wormbs om framtidens medielandskap | Magnus Dahlstedt plockar isär begreppet ”kulturkrock” | Hur går ett samtal egentligen till? Jenny Öqvist förklarar | Theres Bellander diskuterar sociala mediers inverkan på språket | Ulf Johanson, Roland Almqvist och Johan Henningsson om varför finansmarknad och företag har så svårt att förstå varandra | Malin Picha och Minna Räsänen om hur ny teknik förändrar vår möteskultur | Har järnvägen satt krokben för sig själv igen? undrar Jesper Meijling | Torbjörn Lundqvist reder ut den digitala revolutionens konsekvenser för arbetslivet | Dessutom: Annika Berg om humanisternas framtid i *Framtider Essä*

Framtider är en populärvetenskaplig tidskrift
från Institutet för Framtidsstudier